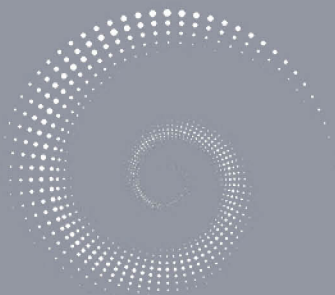

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 88

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΩΓΟΣ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Μάιος 2023

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 88

1. Οι δικαστικοί λειτουργοί διορίζονται με προεδρικό διάταγμα, σύμφωνα με νόμο που ορίζει τα προσόντα και τη διαδικασία της επιλογής τους, και είναι ισόβιοι.

****2.** Οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους. Τα σχετικά με τη βαθμολογική και μισθολογική τους εξέλιξη και με την κατάσταση τους γενικά καθορίζονται με ειδικούς νόμους

Κατά παρέκκλιση από τα άρθρα 94, 95 και 98, διαφορές σχετικά με τις κάθε είδους αποδοχές και τις συντάξεις των δικαστικών λειτουργών και εφόσον η επίλυση των σχετικών νομικών ζητημάτων μπορεί να επηρεάσει τη μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση ευρύτερου κύκλου προσώπων, εκδικάζονται από το ειδικό δικαστήριο του άρθρου 99. Το δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές συγκροτείται με τη συμμετοχή ενός επιπλέον τακτικού καθηγητή και ενός επιπλέον δικηγόρου, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συνέχιση τυχόν εκκρεμών δικών.

3. Με νόμο μπορεί να προβλεφθεί εκπαιδευτική και δοκιμαστική περίοδος των δικαστικών λειτουργών, διάρκειας έως τριών ετών, πριν διοριστούν ως τακτικοί. Κατά την περίοδο αυτή μπορούν να ασκούν και καθήκοντα τακτικού δικαστή, όπως νόμος ορίζει.

4. Οι δικαστικοί λειτουργοί μπορούν να παυθούν μόνο ύστερα από δικαστική απόφαση, εξαιτίας ποινικής καταδίκης ή για βαρύ πειθαρχικό παράπτωμα ή ασθένεια ή αναπηρία ή υπηρεσιακή ανεπάρκεια, που βεβαιώνονται όπως νόμος ορίζει και αφού τηρηθούν οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 93.

5. Οι δικαστικοί λειτουργοί, έως και το βαθμό του εφέτη ή του αντεισαγγελέα εφετών και τους αντίστοιχους με αυτούς βαθμούς, αποχωρούν υποχρεωτικά από την υπηρεσία μόλις συμπληρώσουν το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας τους και όλοι όσοι έχουν βαθμούς ανώτερους από αυτούς ή τους αντίστοιχους με αυτούς αποχωρούν υποχρεωτικά από την υπηρεσία μόλις συμπληρώσουν το εξηκοστό έβδομο έτος της ηλικίας τους. Για την εφαρμογή της διάταξης αυτής θεωρείται σε κάθε περίπτωση ως ημέρα που συμπληρώνεται το όριο αυτό η 30ή Ιουνίου του έτους της αποχώρησης του δικαστικού λειτουργού.

****6.** Μετάταξη δικαστικών λειτουργών απαγορεύεται. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η μετάταξη μεταξύ παρέδρων σε πρωτοδικεία και παρέδρων σε εισαγγε-

λίες, ύστερα από αίτηση των μετατασσομένων, όπως νόμος ορίζει. Οι δικαστές των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων προάγονται στο βαθμό του Συμβούλου της Επικρατείας και στο ένα πέμπτο των θέσεων, όπως νόμος ορίζει. 7. Στα προβλεπόμενα ειδικώς από το Σύνταγμα δικαστήρια ή συμβούλια, στα οποία μετέχουν μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου, προεδρεύει όποιος από τα μέλη τους είναι ο αρχαιότερος στο βαθμό.

**** Ερμηνευτική δήλωση:** Κατά την αληθινή έννοια του άρθρου 88, επιτρέπεται η ενοποίηση του πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας της πολιτικής δικαιοσύνης και η ρύθμιση της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστικών λειτουργών του βαθμού αυτού, εφόσον προβλέπεται διαδικασία κρίσης και αξιολόγησης, όπως νόμος ορίζει.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΩΓΟΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρουλάκης Β., Ζητήματα δικαστικής ανεξαρτησίας, ΘΠΔΔ 2018· Αργυρός Α., Το ειδικό μισθολόγιο των δικαστών από την Δ΄ Αναθεώρηση του Συντάγματος στο «Μισθοδικείο», ΘΠΔΔ 2009· Idem, Ισότητα στις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών, ΕΕργΔ 2005· Βενιζέλος Ευ., Το αναθεωρητικό κεκτημένο. Το συνταγματικό φαινόμενο στον 21ο αιώνα και η εισφορά της αναθεώρησης του 2001, 2002· Βουτσάκης Β., «Η πρόκληση της αμεροληψίας. Η αναθεώρηση των διατάξεων για τους δικαστικούς λειτουργούς και υπαλλήλους (άρθρα 87-92)», σε Γ. Παπαδημητρίου (επιμ.), Αναθεώρηση του Συντάγματος και εκσυγχρονισμός των θεσμών, 2000· Γεωργιλής Ν., Η υπηρεσιακή ανεπάρκεια ως λόγος οριστικής παύσης του δικαστικού λειτουργού (Με αφορμή την πρόσφατη κρίση στη δικαιοσύνη), ΕλλΔνη 2005· Γώγος Κ., «Η εφαρμογή των αναθεωρημένων διατάξεων του Συντάγματος για τους δικαστικούς λειτουργούς και την απονομή της δικαιοσύνης - ένας απολογισμός», σε Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, τ. Β΄, 2006· Καϊδατζής Α., Αντισυνταγματικότητα περικοπών στις συντάξεις: Μισθοδικείο, συνταξιοδοτικό σύστημα και σύστημα δικαστικού ελέγχου του νόμου, Αρμ 2018· Κάρκαλης Ι., Δικαστικό μισθολόγιο και δικαστική ανεξαρτησία, ΝοΒ 2012· Κουσουλής Κ., Οι αποδοχές των δικαστών ως εγγύηση της δικαστικής ανεξαρτησίας και της ποιότητας του δικαιοδοτικού τους έργου, Διδικ 2003· Μανιώτης Δ., Η συμβολή των συστημάτων διορισμού και ελέγχου των δικαστικών λειτουργών στην κατοχύρωση της δικαστικής ανεξαρτησίας, 1989· Πικραμένος Μ., Χωροταξική οργάνωση και διαχείριση του χρόνου των δικών στα διοικητικά δικαστήρια, Αθήνα 2017· Idem, Η εκπαίδευση των δικαστών υπό το φως του άρθρου 88 παρ. 3 του Συντάγματος, ΕφημΔΔ 2014· Πρεβεδούρου Ε., Η σχέση των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων και του Συμβουλίου της Επικρατείας, Διδικ 2022· Ράικος Δ., «Άρθρο 88», σε Δ. Σπυρόπουλος/Ξ.

Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης (επιμ.), *Σύνταγμα (ερμηνεία)*, 2017· Idem, *Δικαστική ανεξαρτησία και αμεροληψία. Πειθαρχικός έλεγχος των δικαστικών λειτουργών για «σφάλματα» της δικανικής κρίσης*, 2008· Σκουρής Β., *Ζητήματα έννομης προστασίας στην αναθεώρηση του Συντάγματος*, 2000· Τριανταφυλλίδης Χ., *Το ειδικό μισθολόγιο των δικαστών*, Διδικ 2019· Τσιρωνιάς Α., *Έλεγχος συνταγματικότητας, αρχή της ισότητας και οι πρόσφατες εξελίξεις στις διαφορές ως προς τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών*, ΕφημΔΔ 2007· Φορτσάκης Θ., *Το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 88 παρ. 2 του Συντάγματος*, ΝοΒ 2002· Χρυσανθάκης Χ., *Η Δικαιοσύνη στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001*, ΝοΒ 2002.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Εισαγωγή.....	4
II. Ισοβιότητα και σταδιοδρομία.....	4
III. Επιλογή και διορισμός των δικαστικών λειτουργών.....	6
IV. Εκπαίδευση και περίοδος δοκιμασίας.....	10
V. Οι αποδοχές και τις συντάξεις των δικαστικών λειτουργών: Συνταγματικές εγγυήσεις προσωπικής ανεξαρτησίας.....	11
1. Ειδικό καθεστώς αποδοχών ανάλογων προς τη σπουδαιότητα του δικαστικού λειτουργήματος.....	11
2. Ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς.....	17
3. Η εξουσιοδοτική διάταξη της δεύτερης παραγράφου.....	18
4. Η αρμοδιότητα του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 Σ.....	19
VI. Η απαγόρευση μετατάξεων.....	23
VII. Η προαγωγή των τακτικών διοικητικών δικαστών στο Συμβούλιο της Επικρατείας.....	24
VIII. Η παύση των δικαστικών λειτουργών.....	27
IX. Υποχρεωτική αποχώρηση με τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας.....	34
X. Προεδρία δικαστηρίων και συμβουλίων στα οποία μετέχουν μέλη του ΣτΕ και του ΑΠ.....	36
XI. Η ερμηνευτική δήλωση υπό το άρθρο 88: Δυνατότητα ενοποίησης του πρώτου βαθμού της πολιτικής δικαιοσύνης.....	37

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- 1 Το άρθρο 88 εξειδικεύει τις εγγυήσεις της προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών, την οποία εξαγγέλλει γενικά το άρθρο 87 παρ. 1 Σ. Το παρόν άρθρο υιοθετεί τις βασικές ρυθμίσεις του άρθρου 88 Σ. 1952 ως προς την ισοβιότητα, τις περιπτώσεις παύσεως και τον χρόνο υποχρεωτικής αποχώρησης από την υπηρεσία των δικαστικών λειτουργών, επεκτείνοντας το εγγυητικό τους περιεχόμενο προς διάφορες κατευθύνσεις. Παράλληλα, το Σύνταγμα του 1975 εισάγει στο άρθρο 88 και νέες, συμπληρωματικές, εγγυήσεις της προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών, εφόσον: Τίθεται νέα ειδική διάταξη σχετικά με την περίοδο δοκιμασίας των δικαστικών λειτουργών, απαγορεύονται κατά γενικό κανόνα οι μετατάξεις (υπό την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπει η παρ. 6), ενώ επίσης ρυθμίζεται ειδικά και η προεδρία των δικαστηρίων και δικαστικών συμβουλίων με μεικτή σύνθεση από δικαστές διαφορετικών κλάδων. Ακόμη, στο άρθρο 88 παρ. 2 του ισχύοντος Συντάγματος στεγάζεται πλέον, σαφώς διευρυμένη, η εγγύηση της μισθολογικής κατάστασης των δικαστικών λειτουργών, η οποία στο Σύνταγμα του 1952 βρισκόταν, σε απλούστερη μορφή, στο άρθρο 87. Όπως επισημάνθηκε δε κατά την ερμηνεία του άρθρου 87, οι εγγυήσεις προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας που κατοχυρώνονται στα άρθρα 87 επ. του ελληνικού Συντάγματος συμβαδίζουν με εκείνες που προκύπτουν, σύμφωνα με την εκτεταμένη πρόσφατη σχετική νομολογία του ΔΕΕ¹, από το άρθρο 47 εδ. 2 του ΧΘΔΕΕ και το άρθρο 19 παρ. 1 ΣΕΕ, καθώς και από το άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

II. ΙΣΟΒΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

- 2 Κεντρική εγγύηση προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών είναι η ισοβιότητα², την οποία θεσπίζει το άρθρο 88 παρ. 1 Σ., ακολουθώντας όλα τα προηγούμενα ελληνικά Συντάγματα³, με αφετηρία ήδη το Σύνταγμα του 1844, το οποίο εννοούσε την ισοβιότητα κυριολεκτικά⁴. Ενώ πάντως υπό το παλαιότερο συνταγματικό

¹ Βλ. ιδίως, μεταξύ άλλων, ΔΕΕ απόφαση της 15.07.2021, C-791/19, Επιτροπή/Πολωνία, ECLI:EU:C:2021:596· ΔΕΕ απόφαση της 19.11.2019, Α.Κ. κλπ, C-585/18, C-624/18 και C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982.

² Έτσι και για το ενωσιακό δίκαιο ΔΕΕ, απόφαση της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή/Πολωνία, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, σκ. 75· απόφαση της 27 Φεβρουαρίου 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, ECLI:EU:C:2018:117, σκ. 45· απόφαση της 19 Σεπτεμβρίου 2006, Wilson, C-506/04, ECLI:EU:C:2006:587, σκ. 51.

³ Βλ. άρθρο 88 παρ. 1 Συντ. 1952, άρθρο 95 παρ. 1 Συντ. 1927, άρθρο 88 παρ. 1 Συντ. 1865/1911.

⁴ Αναλυτικά για την ισοβιότητα στα προηγούμενα Συντάγματα Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό δίκαιο*, 2016, σελ. 743.

καθεστώς εξαιρούνταν από την ισοβιότητα οι εισαγγελείς, αντεισαγγελείς, ειρηνοδίκες και πταισματοδίκες, στους οποίους απονέμονταν απλώς μονιμότητα, η ισχύουσα ρύθμιση επεκτείνει την εγγύηση ισοβιότητας σε όλους τους δικαστικούς λειτουργούς ανεξαιρέτως⁵. Υπερβαίνοντας, ως προς το εγγυητικό περιεχόμενο, τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, η ισοβιότητα κατοχυρώνει το δικαίωμα του δικαστικού λειτουργού σε ενεργό υπηρεσία μέχρι τη συμπλήρωση της νόμιμης ηλικίας αποχώρησης, άλλως μέχρι τη λήξη της θητείας του σε συγκεκριμένο δικαστήριο⁶, ακόμη και αν καταργηθεί από τον νομοθέτη το δικαστήριο ή/και η οργανική θέση που κατέχει⁷. Κατά τον τρόπο αυτό, η εγγύηση της ισοβιότητας προστατεύει τον δικαστικό λειτουργό και έναντι του νομοθέτη⁸, στην αρμοδιότητα του οποίου έγκειται η οργανωτική διάρθρωση της δικαιοσύνης. Πάντως, ενόψει του ηλικιακού ορίου, ισοβιότητα δεν σημαίνει διαβίου υπηρεσία. Η ισοβιότητα παρέχεται με την επιτυχημένη ολοκλήρωση της περιόδου (εκπαίδευσης και) δοκιμασίας που προβλέπει η τρίτη παράγραφος του άρθρου 88· σύμφωνα με τον ισχύοντα ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022) η δοκιμαστική περίοδος διαρκεί δέκα μήνες για όλους τους δικαστικούς λειτουργούς⁹. Βέβαια, η εγγύηση ισοβιότητας τελεί υπό την αίρεση ότι δεν συντρέχει λόγος παύσης κατά τα προβλεπόμενα στην τέταρτη παράγραφο του άρθρου 88. Στην περίπτωση αυτό το εγγυητικό περιεχόμενο του άρθρου 88 συνίσταται στην περιοριστική απαρίθμηση των περιπτώσεων παύσεως δικαστικού λειτουργού, καθώς και στην απαγγελία της παύσης μόνον με αιτιολογημένη δικαστική απόφαση, σε συνθήκες δημοσιότητας.

Με την εγγύηση της ισοβιότητας συμβαδίζει και το σύστημα της σταδιοδρομίας που θεσπίζει το άρθρο 88 στις παραγράφους 1 και 3. Οι δικαστικοί λειτουργοί δεν υπηρετούν για ορισμένη θητεία, ούτε εισέρχονται σε ανώτερους ή ανώτατους βαθμούς, εναλλασσόμενοι ενδεχομένως μεταξύ της δικαιοσύνης και άλλων νομικών επαγγελματιών ή δημοσίων θέσεων, αλλά επιλέγονται για την εισαγωγική βαθμίδα με την προσδοκία να εξελιχθούν στην πορεία σε ανώτερες ιεραρχικά θέσεις, οι οποίες καλύπτονται αποκλειστικά από συναδέλφους τους. Η συνταγματική αυτή επιλογή

3

⁵ Ν. Κλαμαρής/Στ. Κουσουλής/Σ. Παναζόπουλος, *Πολιτική δικονομία*, 2016, σελ. 223 επ. Για τους ειρηνοδίκες ειδικά Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», σε Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα (ερμηνεία)*, 2017, άρθρο 88, αρ. περ. 17.

⁶ Για το ενωσιακό δίκαιο ΔΕΕ, απόφαση της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή/Πολωνία, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, σκ. 76.

⁷ Βλ. ΣτΕ 2295-6/1990· Δ. Ράικο, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 17.

⁸ Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 17.

⁹ Άρθρο 73 παρ. 1, 76 παρ. 1, 82, 87 παρ. 2, 90 παρ. 2 ν. 4938/2022 για τις διάφορες κατηγορίες δοκίμων δικαστικών λειτουργών.

συγκροτεί, χάριν της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, ένα καταρχήν αδιαπέραστο σε κοινωνικές και πολιτικές επιρροές «δικαστικό σώμα», φορέα ενός *esprit de corps* που διασφαλίζει την αμερόληπτη εφαρμογή του νόμου. Το σύστημα της σταδιοδρομίας συμβαδίζει με την ιδέα της δικαιοσύνης ως πολυάνθρωπου οργανισμού, ο οποίος παρέχει κατ' ουσίαν δωρεάν μια δημόσια υπηρεσία στην κοινωνία, οπότε ζητούμενο είναι η πλήρης στελέχωση και ομαλή λειτουργία του οργανισμού αυτού σε όλες του τις βαθμίδες, υπό συνθήκες αμεροληψίας στο δικαιοδοτικό έργο. Επιδίωξη του συστήματος της σταδιοδρομίας δεν είναι το μέγιστο της νομικής αρτιότητας ή ευθυκρισίας των δικαστικών αποφάσεων¹⁰, αλλά η ομαλή λειτουργία ενός πολυάνθρωπου, ιεραρχικά οργανωμένου, μηχανισμού και η στεγάνωση του δικαιοδοτικού συστήματος από εξωτερικές επιρροές. Ενόψει δε της εκ του Συντάγματος αυτοδιοίκησης της δικαιοσύνης¹¹ το σύστημα της σταδιοδρομίας οδηγεί στη συγκρότηση του δικαστικού σώματος ως αυτοτελούς πόλου πολιτειακής ισχύος, με κύριο σημείο επαφής με την πολιτική την επιλογή των προεδρείων των ανώτατων δικαστηρίων. Δικαιοδοτικά συστήματα που εμπλουτίζουν, στον ανώτατο ιδίως βαθμό, τη δικαστική λειτουργία με επιφανείς νομικούς εκτός του δικαστικού σώματος επιδιώκουν είτε αυξημένες εγγυήσεις υψηλής νομικής ποιότητας κατά την επίλυση επιλεγμένων διαφορών, είτε τη συνεκτίμηση πολιτικών και κοινωνικών παραμέτρων σε μείζονες υποθέσεις.

III. ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΙ ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

- 4 Βάσει του άρθρου 88 παρ. 1 Σ. τα προσόντα, ο τρόπος εξακρίβωσης των απαιτούμενων γνώσεων και ικανοτήτων, καθώς και η διαδικασία επιλογής των δικαστικών λειτουργών καθορίζονται από τον νόμο. Οι σχετικές δυνατότητες κινούνται εντός ενός ευρέως πλαισίου κρίσεων νομοθετικής σκοπιμότητας, οριοθετούνται ωστόσο από τις αρχές της ισότητας και της αξιοκρατίας κατά την πρόσβαση στα δημόσια αξιώματα, καθώς και από τη συνταγματική επιταγή δικαστικής ανεξαρτησίας, προσωπικής και λειτουργικής¹². Το πλαίσιο αυτό υποχρεώνει τον νομοθέτη να συγκροτήσει μια διαγωνιστική διαδικασία επιλογής, η οποία θα αξιολογεί αντικειμενικά και σε συνθήκες δημοσιότητας τις νομικές γνώσεις, τις ικανότητες και την πνευματική συγκρότηση όσων εισέρχονται στον δικαστικό κλάδο.
- 5 Δεδομένου ότι η δικαστική λειτουργία συνιστά ευθεία έκφραση δημόσιας εξουσίας

¹⁰ Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 5.

¹¹ Βλ. Κ. Γώγο, «Άρθρο 87», σε Σπ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος, *Σύνταγμα. Ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2023, αρ. περ. 16.

¹² ΣτΕ 851/2011, 741/2002, 4387-8/1988.

που ασκείται στο όνομα του ελληνικού λαού, οι δικαστικοί λειτουργοί πρέπει να είναι Έλληνες πολίτες· κατ' εξαίρεση, ο ΚΟΔΚΔΛ επιτρέπει υπό όρους τον διορισμό ως δικαστών και αλλοδαπών, Ελλήνων το γένος¹³. Όσον αφορά τα απαιτούμενα προσόντα, αυτά οφείλουν να διασφαλίζουν αφενός μεν τη στελέχωση των δικαστηρίων με πρόσωπα υψηλού ήθους, αφετέρου δε την ικανότητα των δικαστικών λειτουργών να ανταποκριθούν με επάρκεια στα καθήκοντα που τους εμπιστεύεται η Πολιτεία και τα οποία προϋποθέτουν ικανή γνώση της νομικής επιστήμης και μίας, τουλάχιστον, ευρωπαϊκής ξένης γλώσσας¹⁴. Επανειλημμένως έχει τεθεί ζήτημα ως προς τα όρια ηλικίας που κατά καιρούς προβλέπει ο νομοθέτης για τη συμμετοχή στον εισαγωγικό διαγωνισμό της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών. Πάγια νομολογία δέχεται συναφώς ότι ο νόμος δύναται να προβλέψει ένα εύλογο ανώτατο όριο ηλικίας εισόδου στο δικαστικό σώμα. Και τούτο, διότι το Σύνταγμα οργανώνει τη δικαιοσύνη σε κλιμακωτά επίπεδα δικαιοδοσίας και με σύστημα της σταδιοδρομίας των δικαστικών λειτουργών σε επάλληλους βαθμούς, με αναλόγως αυξημένες απαιτήσεις ως προς τα καθήκοντα κάθε θέσης. Ο νομοθέτης οφείλει να διασφαλίσει ότι οι εισερχόμενοι στο σώμα θα έχουν ικανό χρόνο σε κάθε βαθμό της υπηρεσιακής τους εξέλιξης, ώστε να αποκτήσουν την εμπειρία, τις γνώσεις και τις ικανότητες που είναι αναγκαίες για την επιτυχή αντιμετώπιση των απαιτήσεων του εκάστοτε ανώτερου βαθμού, κατά τρόπον ώστε όλες οι βαθμίδες της δικαιοδοσίας να στελεχώνονται με λειτουργούς που διαθέτουν επαρκή εμπειρία¹⁵. Το όριο ηλικίας για τη συμμετοχή στον ως άνω διαγωνισμό έχει καθοριστεί στο 40ο έτος με το άρθρο 17 παρ. 1 περ. β ν. 4871/2021¹⁶.

Όσον αφορά την επιλογή των δικαστών, την οποία εξουσιοδοτείται να ρυθμίσει ο νομοθέτης, η νομολογία δέχεται ότι η ρύθμιση του άρθρου 88 παρ. 1 επιβάλλει μια αυτοτελή διαδικασία, υπό την έννοια ότι πρέπει να αφορά αποκλειστικά την επιλογή δικαστικών λειτουργών¹⁷. Η εν λόγω διαδικασία οφείλει, ενόψει της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών που κατοχυρώνει το άρθρο 87 παρ. 1 Σ. να παρουσιάζει αυξημένα εχέγγυα αξιοκρατικής επιλογής¹⁸. Ειδικότερα, η νομολογία δέχεται ότι ο νομοθέτης οφείλει να προβλέπει εγγυήσεις ανεξάρτητης και εξειδικευμένης επαγγελματικής κρίσης κατά την επιλογή των υποψηφίων, τις

¹³ Άρθρο 43 παρ. 2 ν. 4938/2022.

¹⁴ ΣτΕ 3443/2004, 741/2002.

¹⁵ ΣτΕ 851/2011.

¹⁶ ΦΕΚ Α' 246/10.12.2021. Σύμφωνα με τη διάταξη, οι υποψήφιοι δεν πρέπει να έχουν υπερβεί το 40ο έτος την 31η Δεκεμβρίου του έτους κατά το οποίο προκηρύσσεται ο διαγωνισμός.

¹⁷ ΣτΕ 4387/1988.

¹⁸ ΣτΕ 1566-8/2016.

οποίες κατά γενικό κανόνα παρέχει μια διαδικασία διενεργούμενη μέσα στους κόλπους της Δικαιοσύνης¹⁹. Αυτό σημαίνει, στην πράξη, ότι η επιλογή οφείλει να γίνεται από όργανο, στη σύνθεση του οποίου οι δικαστικοί λειτουργοί υπερβαίνουν το ήμισυ²⁰. Η νομολογία υιοθέτησε έτσι την αντίληψη ότι η αυτοδιοίκηση της δικαιοσύνης καταλαμβάνει και την επιλογή των προσώπων κατά την είσοδο στον κλάδο²¹, τοποθέτηση η οποία συνάδει πλήρως με την ιδέα της θεσμικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 87 παρ. 1 Σ., επιπροσθέτως της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργιών²².

- 7 Όπως αναφέρθηκε ήδη, η αξιολογική στελέχωση της δικαιοσύνης βάσει της αρχής της ισότητας στηρίζεται στη διεξαγωγή ανοικτής διαγωνιστικής διαδικασίας, η οποία οδηγεί σε επιλογή με τεχνοκρατικά κριτήρια. Η αντικειμενική επιλογή με διαγωνισμό που εστιάζεται στις νομικές γνώσεις είναι κρίσιμη όχι μόνο για τη διασφάλιση της αξιοκρατίας και της ισότητας των ενδιαφερόμενων, αλλά και διότι στο δικαϊκό μας σύστημα η δικαστική εξουσία αντλεί τη νομιμοποίησή της από την (τεκμαιρόμενη) νομική ορθότητα των αποφάσεών της²³. νομικά ανεπαρκείς δικαστές που κρίνουν μόνον *ex aequo et bono* υπονομεύουν το κύρος της δικαιοσύνης και απονομιμοποιούν τις αποφάσεις της. Στο πλαίσιο αυτό, ο νόμος μπορεί να προβλέπει βαθμολογικά όρια επιτυχίας στον σχετικό διαγωνισμό, τα οποία πρέπει να τίθενται κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό και δύνανται να αφορούν είτε σε επιμέρους δοκιμασίες, είτε συνθετικά το σύνολο αυτών²⁴. Εξάλλου, ο νομοθέτης δύναται να μεταβάλλει είτε την εξεταστέα ύλη, είτε τον τρόπο εξέτασης και τους συντελεστές βαθμολόγησης των υποψηφίων δικαστών, σε σχέση με όσα ίσχυσαν σε προηγούμενους διαγωνισμούς, εφόσον κατά την κρίση του εξυπηρετείται καλύτερα το δημόσιο συμφέρον, χωρίς αυτό να προσκρούει στην αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, αρκεί η μεταβολή αυτή να στηρίζεται σε κριτήρια αντικειμενικά, γενικής ισχύος για όλους τους υποψηφίους και όχι να αποβλέπει σε όφελος ή βλάβη ορισμένων από αυτούς²⁵. Μάλιστα, πέραν της επιτυχίας σε δοκιμασία νομικών γνώσεων των υποψηφίων, ο νόμος μπορεί να απαιτεί και την επιτυχία σε δοκιμασία όπου ελέγχονται άλλου είδους γνώσεις ή δεξιότητες των υπο-

¹⁹ ΣτΕ 1566-8/2016· ΣτΕ 4387-8/1988· ΣτΕ Ολομ. 2859/1985.

²⁰ Βλ. ΣτΕ Διοικ. Ολομ. 11/2010.

²¹ Κριτικά Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 751.

²² Κ. Γώγος, «Άρθρο 87», ό.π., αρ. περ. 6· Β. Ανδρουλάκης, *Ζητήματα δικαστικής ανεξαρτησίας*, ΘΠΔΔ 2018, σελ. 319 επ. [322]. Πρβλ. όμως Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 751.

²³ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό δίκαιο*, 2η έκδ., σελ. 355.

²⁴ ΣτΕ 1570/2016.

²⁵ ΣτΕ 741/2002, 3907/2000.

ψηφίων, εφόσον βέβαια οι γνώσεις αυτές δεν είναι, κατά την κοινή αντίληψη, άσχετες με το έργο του δικαστικού λειτουργού²⁶.

Μετά από την ίδρυση της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών (ν. 2236/1994), η επιλογή των δικαστών λαμβάνει τη μορφή του εισαγωγικού διαγωνισμού στη Σχολή, ο οποίος πλέον αφορά το σύνολο των προς πλήρωση θέσεων δικαστικών λειτουργών. Ο διαγωνισμός αυτός, ο οποίος διέπεται σήμερα από τον ν. 4871/2021 (άρθρα 16-22)²⁷, διεξάγεται για κάθε κατεύθυνση (Διοικητικής Δικαιοσύνης, Πολιτικής και Ποινικής Δικαιοσύνης, Ειρηνοδικών, Εισαγγελέων) ξεχωριστά, από πενταμελείς επιτροπές που αποτελούνται από τρεις ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς του οικείου κλάδου, έναν Καθηγητή Νομικής Σχολής ημεδαπού πανεπιστημίου και έναν δικηγόρο με εξειδικευμένα στον οικείο κλάδο 25ετή τουλάχιστον πραγματική δικηγορική υπηρεσία²⁸. Με τα χαρακτηριστικά αυτά, όπως τα διαμόρφωσε η προηγηθείσα νομολογία ΣτΕ, η ελληνική νομοθεσία υπερκαλύπτει τις απαιτήσεις του ενωσιακού δικαίου ως προς τα εχέγγυα ανεξαρτησίας κατά τον διορισμό των δικαστικών λειτουργών, εφόσον, ανεξαρτήτως της έκδοσης της τυπικής πράξης διορισμού από όργανο της Διοίκησης (Προεδρικό Διάταγμα), η επιλογή λαμβάνει χώρα με δημόσια εξεταστική διαδικασία, βάσει αμιγώς αντικειμενικών κριτηρίων, από συλλογικό όργανο που λειτουργεί εντός των κόλπων της δικαιοσύνης και αποτελείται κατά πλειοψηφία από ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς, κατά τρόπο που αποκλείει οποιοσδήποτε άμεσες ή έμμεσες επιρροές τρίτων²⁹.

Ο διορισμός των δικαστικών λειτουργών γίνεται με Προεδρικό Διάταγμα³⁰. Η αποφασιστική αρμοδιότητα για τον διορισμό, όπως και για κάθε άλλη μεταβολή στην υπηρεσιακή κατάσταση των δικαστικών λειτουργών, ανήκει σε συλλογικό δικαστικό όργανο, το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο σύμφωνα με το άρθρο 90 παρ. 1 Σ., στην απόφαση του οποίου ο Υπουργός Δικαιοσύνης υποχρεούται να συμμορφωθεί με την πρόταση σχετικού Προεδρικού Διατάγματος³¹. Χάριν της ομαλής και αδιάλειπτης λειτουργίας της Δικαιοσύνης, η Πολιτεία υποχρεούται να προβεί στις νόμιμες ενέργειες για την πλήρωση των θέσεων δικαστικών λειτουργών αμέσως μόλις αυτές καταστούν

²⁶ ΣτΕ 4387-8/1988.

²⁷ ΦΕΚ Α΄ 246/10.12.2021

²⁸ Άρθρο 18 ν. 4871/2021.

²⁹ Πρβλ. ΔΕΕ απόφαση της 15.7.2021, Επιτροπή/Πολωνία, C-791/19, ECLI:EU:C:2021:596, σκ. 97 επ.· ΔΕΕ απόφαση της 19.11.2019, Α.Κ. κλπ, C-585/18, C-624/18 και C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, σκ. 133 επ.

³⁰ Άρθρο 41 παρ. 1 ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022).

³¹ ΣτΕ 1745/1990, ΣτΕ Ολομ. 2859/1985.

κενές³². Περαιτέρω, η νομολογία συνάγει από τις παραγράφους 1 και 3 του άρθρου 88 ότι η είσοδος με διορισμό σε ορισμένο κλάδο της δικαιοσύνης επιτρέπεται μόνο στην εισαγωγική βαθμίδα, προς διασφάλιση της ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών και την απόκτηση από αυτούς ικανής πείρας για την εκπλήρωση των καθηκόντων τους σε ανώτερες θέσεις³³. Στους περισσότερους κλάδους της δικαιοσύνης, στους οποίους προβλέπεται περίοδος δοκιμασίας, ο εισαγωγικός βαθμός, στον οποίο γίνεται ο διορισμός, είναι εκείνος του παρέδρου ή δόκιμου εισηγητή, ο οποίος στη συνέχεια προάγεται³⁴. Σημειώνεται ότι οι σπουδαστές της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών δεν έχουν ακόμη την ιδιότητα του δικαστικού λειτουργού, την οποία αποκτούν μόνον με τον μετέπειτα διορισμό τους σε θέσεις παρέδρων (ή δόκιμων εισηγητών)³⁵.

IV. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ

- 10 Η παράγραφος 3 του άρθρου 88, η οποία εισήχθη το πρώτον στο Σύνταγμα του 1975, προέβλεπε περίοδο εκπαίδευσης και δοκιμασίας των δικαστικών λειτουργών, με μέγιστη συνολική διάρκεια τα τρία έτη. Το Σύνταγμα διαρθρώνει έτσι το χρονικό διάστημα από την επιτυχία στον εισαγωγικό διαγωνισμό μέχρι την κρίση περί προαγωγής των δόκιμων δικαστικών λειτουργών από το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο σε δυο αυτοτελείς περιόδους, εκείνη της επαγγελματικής κατάρτισης και αυτή της δοκιμαστικής δικαστικής υπηρεσίας. Το συνολικό διάστημα της προπαρασκευής αυτής αποτελεί αφενός μεν εγγύηση προσωπικής ανεξαρτησίας, αποσκοπώντας στην καλλιέργεια του ήθους και των απαραίτητων επαγγελματικών δεξιοτήτων των δικαστικών λειτουργών, αφετέρου δε εκέγγυο ποιότητας των νέων δικαστών³⁶. Μετά την ίδρυση της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών, η εκπαίδευση λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της επαγγελματικής αυτής Σχολής. Αντικείμενο της φοίτησης σε αυτή είναι όχι η παροχή θεωρητικών γνώσεων, αλλά η πρακτική κατάρτιση και επαγγελματική προετοιμασία των σπουδαστών για τον χειρισμό των υποθέσεων που θα τους ανατεθούν στα δικαστήρια στα οποία θα υπηρετήσουν³⁷. Η περίοδος εκπαίδευσης, υπό τις ισχύουσες ρυθμίσεις του ν. 4871/2021, διαρκεί δεκαέξι μήνες και διαρθρώνεται σε εννεάμηνο

³² ΣτΕ 289/1995, 1991/1990, 1628/1989.

³³ ΣτΕ 1745/1990, 180/1989, 1130/1988, 2076/1987· ΣτΕ Ολομ. 105/1981.

³⁴ ΣτΕ 1745/1990.

³⁵ ΣτΕ Ολομ. 1242-1246/2012· ΣτΕ 2828/2011· ΣτΕ Ολομ. 162-7/2010.

³⁶ Μ. Πικραμένος, *Η εκπαίδευση των δικαστών υπό το φως του άρθρου 88 παρ. 3 του Συντάγματος*, ΕφημΔΔ 2014, σελ. 756 επ. (757).

³⁷ ΣτΕ Διοικ.Ολομ. 11/2010.

στάδιο κατάρτισης στη Σχολή και επτάμηνη κατάρτιση στα οικεία δικαστικά καταστήματα. Οι σπουδαστές εκπαιδεύονται σε επιμέρους φάσεις, ανάλογα με την κατεύθυνση που έχουν επιλέξει (Διοικητικής Δικαιοσύνης, Πολιτικής και Ποινικής Δικαιοσύνης, Εισαγγελιών και Ειρηνοδικών), η δε κατάρτισή τους στη Σχολή ολοκληρώνεται με εξετάσεις αποφοίτησης, ξεχωριστά για κάθε κατεύθυνση. Το δεύτερο στάδιο κατάρτισης, το οποίο ακολουθεί, περιλαμβάνει την πρακτική άσκηση στα οικεία δικαστήρια, όπου ορίζονται εκπαιδευτές και εποπτεύοντες την εκπαίδευση δικαστικοί λειτουργοί. Οι εκπαιδευόμενοι αξιολογούνται, διαμορφώνεται δε τελική σειρά κατάταξης, καθώς και πίνακας αρχαιότητας κατά την είσοδο στο δικαστικό σώμα, η οποία λαμβάνει χώρα με τον διορισμό όσων περάτωσαν με επιτυχία την εκπαίδευση σε θέσεις δόκιμων δικαστικών λειτουργών³⁸.

Οι δόκιμοι δικαστικοί λειτουργοί φέρουν την ιδιότητα του παρέδρου (στα πρωτοδικεία, 11 διοικητικά πρωτοδικεία και τις εισαγγελίες) ή δόκιμου εισηγητή (προκειμένου για το ΣτΕ ή το Ελεγκτικό Συνέδριο), ασκούν δε κατά τη διάρκεια της δοκιμασίας τους πλήρη δικαστικά καθήκοντα³⁹, σύμφωνα άλλωστε και με τη ρητή πρόβλεψη του άρθρου 88 παρ. 3 Σ. Η δοκιμαστική περίοδος κατά τον ισχύοντα ΚΟΔΚΔΛ διαρκεί δέκα μήνες για όλους τους δοκίμους⁴⁰. Οι δόκιμοι δικαστικοί λειτουργοί στερούνται της ισοβιότητας, η οποία αποκτάται το πρώτον με το επιτυχές πέρας της περιόδου δοκιμασίας και τον διορισμό, μετά από προαγωγή, σε θέση τακτικού δικαστικού λειτουργού, κατόπιν κρίσης του οικείου για κάθε κλάδο Ανώτατου Δικαστικού Συμβουλίου⁴¹.

V. ΟΙ ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΕΓΓΥΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

1. Ειδικό καθεστώς αποδοχών ανάλογων προς τη σπουδαιότητα του δικαστικού λειτουργήματος

Κεντρικό στοιχείο διασφάλισης της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των 12 δικαστικών λειτουργών αποτελεί και το ιδιαίτερο, προνομιακό καθεστώς των αποδοχών τους, οι οποίες πρέπει να βρίσκονται σε επίπεδο ανάλογο με το δικαστικό λειτουργήμα, σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 88 που ακολουθεί την

³⁸ Άρθρα 36 παρ. 1 ν. 4871/2021 και 40 παρ. 1 ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022).

³⁹ Άρθρα 73 παρ. 1, 76 παρ. 2, 82, 87 παρ. 2, 90 παρ. 2 ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022) για τις διάφορες κατηγορίες δόκιμων δικαστικών λειτουργών.

⁴⁰ Βλ. την αμέσως προηγούμενη υποσημείωση.

⁴¹ Άρθρα 73 παρ. 2, 76 παρ. 5, 82 παρ. 1, 88 παρ. 1, 90 παρ. 6 ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022) για τις επιμέρους κατηγορίες δόκιμων δικαστικών λειτουργών.

παρόμοια ρύθμιση του άρθρου 87 παρ. 2 Σ. 1952. Αντίστοιχα και στο ενωσιακό δίκαιο, το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου δέχεται ότι ουσιώδης όψη της δικαστικής ανεξαρτησίας είναι η καταβολή στους δικαστές αποδοχών σε επίπεδο ανάλογο προς τη σπουδαιότητα των καθηκόντων τους⁴². Πολυάριθμα είναι δε τα διεθνή κείμενα που απαιτούν ικανοποιητικές αμοιβές για τους δικαστικούς λειτουργούς⁴³. Τούτο δε είναι απολύτως εύλογο, διότι η οικονομική ασφάλεια και η διασφάλιση ικανοποιητικών όρων διαβίωσης, σε σύγκριση πάντοτε με τις συνθήκες προσώπων με αντίστοιχα προσόντα και ευθύνες, αποτελούν προϋπόθεση του ανεξάρτητου δικαστικού φρονήματος⁴⁴. Όπως έχει αποδειχθεί, η παροχή ικανοποιητικών αποδοχών και συντάξεων προσελκύει επίσης ικανούς νέους νομικούς στο δικαστικό λειτουργήμα και έχει έτσι καθοριστική σημασία για την ποιότητα του δικαιοδοτικού έργου⁴⁵. Ορισμένη σημασία για το ύψος των αποδοχών έχει επίσης το γεγονός ότι οι δικαστικοί λειτουργοί κατ' αρχήν δεν επιτρέπεται από το Σύνταγμα, χάριν της διασφάλισης της ανεξαρτησίας τους, να ασκήσουν άλλα αμειβόμενα έργα⁴⁶.

- 13 Στους δικαστικούς λειτουργούς, οι οποίοι επωφελούνται της εγγύησης του άρθρου 88 παρ. 2, περιλαμβάνονται όσοι καλύπτονται από την προσωπική ανεξαρτησία που αναγνωρίζει το άρθρο 87 παρ. 1 Σ., ήτοι τόσο εκείνοι της καθήμενης όσο και της ιστάμενης δικαιοσύνης. Επίσης, η εγγύηση ειδικού καθεστώτος αποδοχών του άρθρου 88 παρ. 2 καταλαμβάνει και τα μέλη του Ειδικού Δικαστηρίου που προβλέπει το Σύνταγμα στην ίδια διάταξη, καθώς επίσης και τα μέλη των Ανωτάτων Δικαστηρίων των άρθρων 99 και 100 Σ., ακόμη, μάλιστα, και εκείνα τα οποία δεν αποτελούν τακτικούς δικαστικούς λειτουργούς (αλλά καθηγητές ΑΕΙ ή δικηγόρους)· και τούτο διότι και τα πρόσωπα αυτά απολαύουν της δικαστικής ανεξαρτησίας και όλων των σχετικών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της θητείας τους ως μέλη των εν λόγω Ανώτατων Δικαστηρίων⁴⁷. Σημειώνεται ότι ενώ προηγουμένως στην εγγύηση του άρθρου 88 παρ. 2 δεν υπάγονταν οι λειτουργοί της στρατιωτικής δικαιοσύνης⁴⁸, με τη συνταγματική αναθεώρηση

⁴² ΔΕΕ, απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2018, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, C-64/16, ECLI:EU:C:2018:117, σκ. 45.

⁴³ Αναλυτικά Κ. Κουσουλής, *Οι αποδοχές των δικαστών ως εγγύηση της δικαστικής ανεξαρτησίας και της ποιότητας του δικαιοδοτικού έργου*, ΔιΔικ 2003, σελ. 1369 επ. (1371-7).

⁴⁴ Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 20.

⁴⁵ Κ. Κουσουλής, *Οι αποδοχές των δικαστών*, ό.π., σελ. 1425.

⁴⁶ Χρ. Τριανταφυλλίδης, *Το ειδικό μισθολόγιο των δικαστών*, ΔιΔικ 2019, σελ. 894 επ. (897).

⁴⁷ ΣτΕ 377/2014, Ολομ. 1849/2009· Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 28.

⁴⁸ Προηγουμένως η νομολογία δεχόταν ότι το άρθρο 88 παρ. 2 Συντ. δεν εφαρμόζεται ευθέως στους λειτουργούς της στρατιωτικής δικαιοσύνης, ο δε νομοθέτης είχε την ευχέρεια είτε να εξομοιώσει τους

του 2019, οι δικαστές αυτοί εξομοιώθηκαν πλέον προς τους δικαστικούς λειτουργούς των τακτικών διοικητικών, πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων «ως προς όλα», επομένως δε και ως προς τις αποδοχές τους, υπό την επιφύλαξη σχετικής νομοθετικής ρύθμισης ως προς τον χρόνο έναρξης ισχύος της εν λόγω πρόβλεψης. Τέλος, δεν περιλαμβάνονται στην εγγύηση του άρθρου 88 παρ. 2 Σ. οι εκπαιδευόμενοι στην ΕΣΔΙ, των οποίων όμως θεμιτώς οι αποδοχές προσδιορίζονται από τον νόμο ως ποσοστό των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών, δεδομένου ότι και τα πρόσωπα αυτά, τα οποία προορίζονται να αποτελέσουν το δικαστικό προσωπικό, δεν είναι άσχετα με την οργανική σύνθεση των δικαστηρίων⁴⁹.

Η εγγύηση του άρθρου 88 παρ. 2 περιλαμβάνει περισσότερες συνιστώσες. Όσον αφορά το ύψος των απολαβών των δικαστών καθαυτό, το άρθρο 88 παρ. 2 Σ. προβλέπει ότι οι αποδοχές πρέπει να είναι ανάλογες προς το δικαστικό λειτούργημα. Ως αποδοχές νοούνται δε οι χορηγούμενες με οποιονδήποτε τρόπο, συμπεριλαμβανομένης της φορολογικής μεταχείρισης του εισοδήματος⁵⁰. Σύμφωνα με τα νομολογηθέντα, ναι μεν οι δικαστές δεν δικαιούνται εκ του Συντάγματος αποδοχές συγκεκριμένου ύψους⁵¹, όμως αυτές πρέπει να είναι επαρκείς για να εξασφαλίσουν αφενός μεν την αξιοπρεπή διαβίωση, κατά τρόπο συνάδοντα προς το κύρος του λειτουργήματος και την αποστολή των δικαστικών λειτουργών ως οργάνων της τρίτης πολιτειακής εξουσίας, και αφετέρου την απερίσπαστη εκ μέρους τους άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων. Το απαιτούμενο επίπεδο αποδοχών προσδιορίζεται σε συνάρτηση με τις εκάστοτε οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, αλλά και συγκριτικά σε σχέση με τις αποδοχές των οργάνων των δύο άλλων κρατικών λειτουργιών⁵². Σημειώνεται ότι οι εγγυήσεις αυτές αφορούν μόνον τις αποδοχές τις οποίες οι δικαστικοί λειτουργοί λαμβάνουν για την εκτέλεση των δικαστικών τους καθηκόντων, και όχι εκείνες που καταβάλλονται για πρόσθετα καθήκοντα, τα οποία επιτρεπτά ασκούν εκτός των δικαστηρίων (λ.χ. καθηγητή ΑΕΙ, συμμετοχή σε συλλογικά όργανα πειθαρχικού χαρακτήρα κλπ.), οι οποίες επιτρεπτά μπορούν να περιορίζονται από τον νομοθέτη, ανάλογα με όσα ισχύουν για τους λοιπούς δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους⁵³.

Περαιτέρω, το μισθολογικό καθεστώς των δικαστικών λειτουργών οφείλει να είναι 15

στρατιωτικούς δικαστές προς τους λοιπούς δικαστικούς λειτουργούς, είτε να καθορίσει μισθολογική αντιστοιχία προς τα λοιπά στελέχη των ενόπλων δυνάμεων. ΣτΕ 4249/2005, 2987/2004, 2857/2003.

⁴⁹ ΣτΕ Ολομ. 1242-1246/2012.

⁵⁰ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 21/2006.

⁵¹ Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 21.

⁵² Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021, 1/2018, Αρμ 2018, σελ. 660 επ.

⁵³ ΣτΕ 2869/2020, 2365/2017.

διακεκριμένο σε σχέση με εκείνο των δημοσίων υπαλλήλων και των εν γένει λειτουργών του Δημοσίου Τομέα. Όπως εύστοχα παρατήρησε ο Δ. Τσάτσος, η μισθολογική διαφοροποίηση του δικαστή είναι το λογικό επακόλουθο της διαφοράς του δικαστικού λειτουργήματος από τη δημοσιοϋπαλληλία⁵⁴. Η εγγύηση αυτή έχει κυρίως συγκριτικό χαρακτήρα: Δεν εγγυάται αποδοχές συγκεκριμένου ύψους, αλλά πάντως όμοιες με εκείνες των επικεφαλής της νομοθετικής και εκτελεστικής λειτουργίας και υψηλότερες εκείνων που λαμβάνει το λοιπό προσωπικό του Δημοσίου Τομέα. Κρίθηκε, ειδικότερα, ότι: Πρώτον, η ιδιαίτερη μισθολογική μεταχείριση των δικαστικών λειτουργών αφορά μόνον αυτούς, ήτοι το δικαστικό προσωπικό των κατά το Σύνταγμα οργανωμένων δικαστηρίων, το οποίο διορίσθηκε σύμφωνα με το άρθρο 88 παρ. 1 Σ.· ως εκ τούτου, κάθε επέκταση του μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών σε άλλες κατηγορίες προσωπικού του εν γένει Δημοσίου Τομέα, πλην των μελών του ΝΣΚ σύμφωνα με το άρθρο 100α Σ., θεωρείται αντισυνταγματική⁵⁵. Δεύτερον, ενόψει της ισοτιμίας της Δικαιοσύνης με τις λοιπές λειτουργίες του κράτους (νομοθετική, εκτελεστική), οι αποδοχές των επικεφαλής των τριών λειτουργιών του Κράτους (Πρόεδρου Δημοκρατίας, Πρωθυπουργού, Υπουργών, Βουλευτών, Προέδρων Ανωτάτων Δικαστηρίων και Ανωτάτων Δικαστικών) πρέπει να διαμορφώνονται σε παραπλήσια επίπεδα και να υπόκεινται σε παρόμοιο φορολογικό καθεστώς⁵⁶. Η κριτική της θεωρίας είναι εν προκειμένω ότι η δικαιοσύνη, ως κρατική λειτουργία, δεν είναι ισότιμη έναντι της νομοθετικής, υπό την έννοια ότι ο δικαστής δεσμεύεται από τον νόμο⁵⁷: η νομολογία εννοεί πάντως ότι τα όργανα της δικαιοσύνης είναι ισότιμα με εκείνα των άλλων κρατικών λειτουργιών. Τρίτον, το ειδικό μισθολόγιο των δικαστικών λειτουργιών πρέπει να είναι πράγματι αυξημένο έναντι όλων των άλλων αξιωματούχων του δημοσίου τομέα, συμπεριλαμβανομένων ιδίως των επικεφαλής των Ανεξάρτητων Αρχών⁵⁸, οι δε τελικώς καταβαλλόμενες στους δικαστικούς λειτουργούς απολαβές οφείλουν να είναι υπέρτερες εκείνων κάθε άλλης κατηγορίας υπαλλήλων ή λειτουργών του δημοσίου τομέα, ανεξάρτητα από τη νομική σχέση τους προς το Δημόσιο ή τη νομική μορφή της υπηρεσίας τους ως διοικητικής, νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, ανώνυμης εταιρείας, δημόσιας

⁵⁴ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό δίκαιο, Τόμος Β΄, Οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας*, σελ. 552.

⁵⁵ ΣτΕ Ολομ. 1242-1246/2012, 2828/2011, ΣτΕ Ολομ. 162-167/2010· ΣτΕ 975/1998· ΣτΕ Ολομ. 3670/1994.

⁵⁶ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 89/2013, 21/2006, ΣτΕ Ολομ. 3670/1994. Κριτική από τον Κ. Μαυριά, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 746.

⁵⁷ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό δίκαιο*, 2020, σελ. 442.

⁵⁸ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 23/2016, 13/2006.

επιχείρησης κ.λπ. Απαγορεύεται λοιπόν η μισθολογική εξομοίωση, με οποιαδήποτε μορφή και εάν επιχειρείται, των λειτουργών του δημόσιου τομέα προς τους δικαστές. Κρίθηκε δε ότι διατάξεις νόμων από τις οποίες προκύπτει ότι οι συνολικές καθαρές μηνιαίες αποδοχές ορισμένων λειτουργών του δημόσιου τομέα είναι υψηλότερες από εκείνες των Προέδρων των Ανωτάτων Δικαστηρίων, αποτελούν προσβολή του κύρους και της ανεξαρτησίας της δικαστικής λειτουργίας⁵⁹. Τέταρτον, σύμφωνα με τη νομολογία, η χορήγηση από τον κοινό νομοθέτη συνολικών αποδοχών σε άλλες κατηγορίες εργαζομένων σε επίπεδο υψηλότερο εκείνου των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών έχει ως συνέπεια την ευθεία εφαρμογή του άρθρου 88 παρ. 2 Σ., το οποίο επιτάσσει στην περίπτωση αυτή την αναβάθμιση των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών στο ύψος εκείνο στο οποίο ανέρχονται, ως σύνολο λαμβανόμενες, οι αποδοχές της συγκρινόμενης κατηγορίας εργαζομένων⁶⁰. Πρόκειται κατ' ουσίαν για ένα δικαίωμα σε επεκτατική εφαρμογή μισθολογικών ρυθμίσεων προς όφελος των δικαστικών λειτουργών. Έτσι λ.χ. κρίθηκε ότι οι νομοθετικές ρυθμίσεις που προβλέπουν την ευνοϊκότερη μεταχείριση των δικαστικών πληρεξουσίων Α΄ Τάξης ΝΣΚ έναντι των πρωτοδικών και προέδρων πρωτοδικών παραβιάζουν το άρθρο 88 παρ. 2 Σ. (και την αρχή της ισότητας), κατά τρόπον ώστε οι εν λόγω δικαστικοί λειτουργοί να δικαιούνται αύξησης των αποδοχών τους με εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων και σ' αυτούς⁶¹. Μερίδα της θεωρίας⁶² επισημαίνει κριτικά ότι οι συγκρίσεις μεταξύ των δικαστικών λειτουργών, αφενός, και άλλων κατηγοριών ανώτατων λειτουργών και στελεχών της εκτελεστικής λειτουργίας δεν επιτρέπεται να γίνονται αφηρημένα, με μόνο κριτήριο το τυπικό νομικό status, αλλά πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε θέσης (π.χ. περιορισμένη χρονικά θητεία, λήψη πολιτικών αποφάσεων με ευρύτατες επιπτώσεις), οι οποίες ενδεχομένως δικαιολογούν αυξημένες αποδοχές για συγκεκριμένα στελέχη του δημόσιου τομέα έναντι των δικαστών. Ωστόσο, δεν προκύπτουν από το Σύνταγμα ασφαλή κριτήρια για μια τέτοια διαφοροποίηση, η οποία θα απομείωνε τη σημασία της δικαστικής ανεξαρτησίας. Αντιθέτως, το Σύνταγμα δημιουργεί στο άρθρο 88 παρ. 2 μια σαφή εγγύηση υπέρ των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών, αναγνωρίζοντας ένα προνόμιο χάριν της ανεξαρτησίας τους και της σημασίας της δικαιο-

16

⁵⁹ ΣτΕ 2394/1999, 1688-9/1991.

⁶⁰ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 13/2006· ΣτΕ 2394/1999, 1688-9/1991.

⁶¹ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 127/2016, 88/2013, 64/2013· ΔΕφΑθ 4522/2019.

⁶² Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 747· Α. Τσιρωνάς, *Έλεγχος συνταγματικότητας, αρχή της ισότητας και οι πρόσφατες εξελίξεις στις διαφορές ως προς τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών*, ΕφημΔΔ 2007, σελ. 529 επ. (540)· Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 25.

δοτικής λειτουργίας. Η δε νομολογιακή επέκταση ευνοϊκών ρυθμίσεων που αφορούν άλλες κατηγορίες προσωπικού του Δημοσίου στους δικαστικούς λειτουργούς, η οποία αποτέλεσε σημείο κριτικής⁶³, συνιστά τον μόνο πρακτικό τρόπο άμεσης ενεργοποίησης της προκείμενης συνταγματικής εγγύησης.

- 17 Κατά καιρούς εμφανίσθηκαν στη νομολογία διατυπώσεις οι οποίες απαιτούν υψηλότερες αποδοχές των δικαστών και σε σχέση και με τον ιδιωτικό τομέα⁶⁴. Όμως, το Σύνταγμα στο άρθρο 88 παρ. 2 δεν μπορεί να έχει το νόημα ότι η ελευθερία των συμβάσεων και η εν γένει οικονομική ελευθερία, της οποίας απολαύουν οι ιδιώτες, εμμέσως οριοθετούνται από τη θεσμική διασφάλιση της δικαστικής ανεξαρτησίας. Στον χώρο της ιδιωτικής οικονομίας οι αποδοχές των στελεχών καθορίζονται από την αγορά, η οποία συνυπολογίζει τους κινδύνους που αναλαμβάνει ο ενδιαφερόμενος, και όχι κανονιστικά· διαφορετικά είναι όμως τα πράγματα στον χώρο των δημοσίων επιχειρήσεων και λοιπών νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου του δημοσίου τομέα, ο οποίος δεν επωφελείται της ιδιωτικής αυτονομίας και της οικονομικής ελευθερίας και υπόκειται σε κανονιστικά ρυθμισμένο καθεστώς αποδοχών.
- 18 Κατά τα χρόνια της δημοσιονομικής προσαρμογής, η προβληματική στράφηκε στο ζήτημα των μειώσεων αποδοχών, από τις οποίες δεν εξαιρέθηκαν ούτε οι δικαστικοί λειτουργοί. Εν προκειμένω έγινε δεκτό ότι το ειδικό καθεστώς του άρθρου 88 παρ. 2 Σ. εγγυάται στους δικαστές ορισμένη σταθερότητα και την αποφυγή, κατά το δυνατόν, της ανατροπής του μισθολογικού τους καθεστώτος με αιφνίδιες, αλλεπάλληλες ή σοβαρές μειώσεις των αποδοχών τους, διότι μόνο υπό την προϋπόθεση αυτή μπορεί να εξασφαλισθεί ότι οι δικαστικοί λειτουργοί θα είναι σε θέση να ασκήσουν τα καθήκοντά τους απερίσπαστα⁶⁵. Κατ' εξαίρεση μόνον, σύμφωνα με την ίδια νομολογία, είναι επιτρεπτές μειώσεις αποδοχών υπό τους εξής όρους: α) Οι μειώσεις να είναι αναγκαίες χάριν σοβαρού λόγου δημοσίου συμφέροντος και να μην μπορούν να αναπληρωθούν από ηπιότερα μέτρα· β) οι μειώσεις να πλήττουν εξίσου και τα όργανα των δύο άλλων κρατικών λειτουργιών, κατά τρόπον ώστε οι αποδοχές των δικαστών να διατηρούνται τουλάχιστον ίσες με τις αποδοχές των άλλων κρατικών οργάνων και μετά τη μείωση· γ) σε κάθε περίπτωση, κατά τον καθορισμό των μειώσεων, ο νομοθέτης οφείλει να σταθμίζει το δημοσιονομικό όφελος από τη μείωση σε σχέση με τις επιπτώσεις που η μείωση αυτή μπορεί να έχει στην ανεξαρτησία των δικαστών και, κατά συνέπεια,

⁶³ Βλ. συναφώς Ευ. Βενιζέλο, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, 2002, σελ. 344.

⁶⁴ Λ.χ. ΣτΕ 2394/1999.

⁶⁵ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021, 1/2018, Αρμ 2018, σελ. 660 επ.· βλ. επίσης, του ιδίου Δικαστηρίου 127/2016, 88/2013.

στην ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας, καθώς και στην εκ μέρους των δικαστών άσκηση των καθηκόντων τους με την αναγκαία προσήλωση, λαμβανομένων υπόψη και παραγόντων όπως το κόστος ζωής και οι φορολογικές και λοιπές οικονομικές φύσεως υποχρεώσεις, τις οποίες υπέχουν οι δικαστές.

2. Ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς

Χάριν της διασφάλισης της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών, από το άρθρο 88 παρ. 2 Σ. συνάγεται και ένα ιδιαίτερο συνταξιοδοτικό καθεστώς, αν και η διάταξη ευθέως αναφέρεται μόνο στις αποδοχές⁶⁶. Όπως γίνεται δεκτό στη νομολογία, προκειμένου να είναι πλήρως ανεξάρτητος, ο δικαστής πρέπει «να γνωρίζει, κατά το χρόνο που είναι εν ενεργεία και ασκεί τα δικαστικά καθήκοντά του, ότι, και μετά την έξοδό του από την υπηρεσία (που είναι ενδεχόμενο να πραγματοποιηθεί και για τη διαφύλαξη της προσωπικής και λειτουργικής δικαστικής του ανεξαρτησίας), θα εξακολουθήσει να έχει την αυτή, ως προς τις αποδοχές του, μεταχείριση και, πάντως, όχι δυσμενέστερη από τους εν ενεργεία συναδέλφους του»⁶⁷. Ως προς το ύψος των συντάξεων, προκειμένου αυτό να ανταποκρίνεται στην ιδιαίτερη συνταγματική θέση και αποστολή της δικαιοσύνης, η νομολογία απαιτεί να βρίσκεται σε ορισμένη σταθερή σχέση αναλογίας προς τις αποδοχές των εν υπηρεσία δικαστικών λειτουργών⁶⁸. Το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 88 παρ. 2 Σ., δεν έχει αποκαλύψει ποια αναλογία θεωρεί εύλογη, αφήνει όμως να διαφανεί ότι η σύνταξη οφείλει να υπερβαίνει το 60% των αποδοχών των εν ενεργεία δικαστών⁶⁹. Για τον υπολογισμό της σύνταξης πρέπει δε να λαμβάνονται υπόψη και τυχόν επιδόματα που ελάμβανε κατά την υπηρεσία ο δικαστικός λειτουργός, εφόσον αυτά συνιστούν αμοιβή και όχι αντιστάθμισμα για δαπάνες⁷⁰. Σημειώνεται, τέλος, ότι κατά τη νομολογία οι συντάξεις των δικαστικών λειτουργών οφείλουν, βάσει του άρθρου 88 παρ. 2 Σ., να απολαύουν του ιδίου (προνομιακού) φορολογικού καθεστώτος με τις αποδοχές τους⁷¹.

Κατά τον καθορισμό του ύψους των συντάξεων, ο νομοθέτης δικαιούται να λάβει 20

⁶⁶ Στη θεωρία έχει αμφισβητηθεί η συνταγματική προστασία των συντάξεων των δικαστικών λειτουργών, ιδίως προς την έντασή της, Α. Καϊδατζής, *Αντισυνταγματικότητα περικοπών στις συντάξεις: Μισθοδικείο, συνταξιοδοτικό σύστημα και σύστημα δικαστικού ελέγχου του νόμου*, Αρμ 2018, σελ. 672 επ.

⁶⁷ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021, 1-4/2018, Αρμ 2018, σελ. 660 επ. Βλ. επίσης ΣτΕ Ολομ. 3540-1/2003.

⁶⁸ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021, 1-4/2018, Αρμ 2018, σελ. 660 επ.

⁶⁹ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021.

⁷⁰ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 26/2006.

⁷¹ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 21/2006.

υπόψη του την γένει οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας· αυτό σημαίνει ότι σε συνθήκες δημοσιονομικής κρίσης είναι θεμιτές ακόμη και μειώσεις των συντάξεων, μόνον όμως για τον εφεξής χρόνο, και εφόσον: α) Ο νομοθέτης λαμβάνει δεόντως υπόψη τη συνταγματική εγγύηση της ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργιών, πράγμα που πρέπει να αποδεικνύεται με συγκεκριμένα στοιχεία από τις προπαρασκευαστικές εργασίες· β) οι μειώσεις δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο μέτρο και είναι πρόσφορες για την αντιμετώπιση του δημοσιονομικού προβλήματος, και γ) ο νομοθέτης συνεκτιμά τις υφιστάμενες οικονομικές υποχρεώσεις των δικαστών, τις συντάξεις των λοιπών συνταξιούχων λειτουργών του Δημοσίου και το γενικότερο επίπεδο διαβίωσης. Πέραν αυτών των παραμέτρων, η νομολογία θέτει ένα *απόλυτο όριο* μειώσεων, το οποίο απαγορεύεται σε κάθε περίπτωση να υπερβεί ο νομοθέτης. Ειδικότερα, οι συντάξεις των δικαστών πρέπει να εξακολουθούν να εξασφαλίζουν σε αυτούς επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης, ανάλογο με το κύρος του λειτουργήματός τους, την ευθύνη της άσκησής του και τη σημασία αυτού για την πραγμάτωση του κράτους δικαίου, καθώς και ανάλογο με το επίπεδο διαβίωσης που τους εξασφάλιζαν οι αποδοχές που λάμβαναν ενόψει της θέσης και του βαθμού που κατείχαν κατά τον χρόνο αποχώρησης από την ενεργό υπηρεσία⁷².

3. Η εξουσιοδοτική διάταξη της δεύτερης παραγράφου

- 21 Το Σύνταγμα εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να ρυθμίσει τα εν γένει θέματα που αφορούν τη βαθμολογική και μισθολογική εξέλιξη και κατάσταση των δικαστικών λειτουργών. Τα ζητήματα της υπηρεσιακής κατάστασης ρυθμίζονται από τον Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών (ΚΟΔΚΔΛ, ν. 4938/2022). Το ειδικό μισθολόγιο των δικαστικών λειτουργών καταστρώνεται στα άρθρα 29 επ. του ν. 3205/2003. Η νομολογία του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 παρ. 2 Σ. θέτει ιδιαίτερες απαιτήσεις ως προς τον εκτελεστικό του Συντάγματος νόμο που ρυθμίζει τις εν γένει αποδοχές των δικαστών. Ο νόμος αυτός, αδιαφόρως αν ρυθμίζει τα μισθολογικά θέματα μόνο των δικαστών ή και άλλων δημόσιων λειτουργών από κοινού, πρέπει κατά τον καθορισμό του ύψους των αποδοχών να λαμβάνει υπόψη, κατά τρόπο που να αποτυπώνεται στις σχετικές προπαρασκευαστικές εργασίες, την ιδιαίτερη συνταγματική θέση της δικαιοσύνης ως ισότιμης και ισοδύναμης προς τις άλλες δύο κρατικές λειτουργίες, καθώς και τη δικαιοκρατική αποστολή της, ενώ πρέπει επίσης να προκύπτει ότι το ύψος των αποδοχών των δικαστών δεν καθο-

⁷² Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021, 1-4/2018, Αρμ 2018, σ. 660 επ.

ρίστηκε σε συνάρτηση με παράγοντες που αφορούν το μισθολογικό καθεστώς δημοσίων υπαλλήλων ή λειτουργών που ανήκουν στην εκτελεστική εξουσία⁷³.

4. Η αρμοδιότητα του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 Σ.

Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, η ουσιαστικού δικαίου εγγύηση του ιδιαίτερου καθεστώτος αποδοχών και συντάξεων της πρώτης παραγράφου του άρθρου 88 συνοδεύτηκε και από μια δικονομική, παράπλευρη, ρύθμιση. Με την εν λόγω αναθεώρηση, το δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 του άρθρου 88 προέβλεψε ένα Ειδικό (ανώτατο) Δικαστήριο, το οποίο συνιστά διευρυμένη σύνθεση του δικαστηρίου αγωγών κακοδικίας του άρθρου 99 Σ., με μοναδικό αντικείμενο την εκδίκαση διαφορών σχετικά με τις κάθε είδους αποδοχές και συντάξεις των δικαστικών λειτουργών. Όπως εύστοχα παρατηρήθηκε, η ρύθμιση αυτή προέκυψε από μια σύγκρουση μεταξύ της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας⁷⁴. Και τούτο διότι η ιδιαιτερότητα του Ειδικού Δικαστηρίου αυτού, η οποία συνίσταται στην πλειοψηφική συμμετοχή καθηγητών των νομικών σχολών των ΑΕΙ της χώρας και δικηγόρων έναντι των τακτικών δικαστικών λειτουργών, θεωρήθηκε ότι διασφαλίζει την αρχή της αμεροληψίας κατά την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας⁷⁵. Η πρόβλεψη της ειδικής αυτής δικαιοδοσίας συνδέεται έτσι με την οξεία κριτική μεγάλου τμήματος του πολιτικού κόσμου στην προηγηθείσα νομολογία, η οποία επέτυχε τη βελτίωση των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών με επέκταση ωφελημάτων που προβλέφθηκαν για στελέχη της ευρύτερης εκτελεστικής εξουσίας, κριτική η οποία επικεντρώθηκε στη μομφή ότι οι δικαστικοί λειτουργοί αποφαίνονται μόνοι τους επί των ιδίων αποδοχών και συντάξεων⁷⁶. Η νομολογία αυτή είχε επιτύχει ως προς το ζήτημα των αποδοχών και συντάξεων τη θεσμική ανεξαρτησία της δικαιοσύνης έναντι της πολιτικής και έτσι, σε συνδυασμό με την τολμηρή νομολογία του Ε΄ Τμήματος ΣτΕ της δεκαετίας του 1990, έγινε αντιληπτή ως απειλή (έστω και σε μικρή έκταση) για τον μονολιθικό χαρακτήρα της εξουσίας του κομματικού συστήματος της μεταπολίτευσης. Κατά τη σχετική συζήτηση, ο δικονομικός νεωτερισμός που επέφερε η αναθεώρηση του 2001 αποτέλεσε αντικείμενο ενστάσεων, καθώς θεωρήθηκε προσβλητικός για το κύρος και την αξιοπρέπεια

⁷³ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021, 1/2018, Αρμ 2018, σελ. 660 επ.

⁷⁴ Θ. Φορτσάκης, *Το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 88 § 2 του Συντάγματος*, ΝοΒ 2002, σελ. 84 επ. (93).

⁷⁵ Ευ. Βενιζέλος, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, ό.π., σελ. 345· Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 27/2012.

⁷⁶ Μ. Σταθόπουλος, *Πρακτικά της Ολομέλειας της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής*, συνεδρίαση ΡΛΓ, σελ. 5715· Κ. Μητσοτάκης, ό.π., σελ. 5733-4· Φ. Ιωαννίδης, ό.π., σελ. 5735. Για τη σχετική συζήτηση βλ. Χ. Χρυσανθάκη, *Η Δικαιοσύνη στο αναθεωρημένο Σύνταγμα 1975/1986/2001*, ΝοΒ 2002, σελ. 69 επ. (80).

της δικαιοσύνης⁷⁷. Τελικά, στην εικοσαετή πράξη που μεσολάβησε, η νομολογία του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 Σ. συνέχισε ομαλά την πορεία που είχε προηγουμένως χαράξει η διοικητική δικαιοσύνη⁷⁸ ως προς τον εγγυητικό χαρακτήρα των συνταγματικών διατάξεων για τις αποδοχές και συντάξεις των δικαστικών λειτουργών στο πλαίσιο της διασφάλισης της προσωπικής τους ανεξαρτησίας.

- 23 Η δικαιοδοσία του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 είναι παρεκκλίνουσα από τις γενικές ρυθμίσεις των άρθρων 94 και 95 Σ.· ως εκ τούτου, οι σχετικές διατάξεις εισάγουν εξαιρετική ρύθμιση και υπόκεινται σε συσταλτική ερμηνεία⁷⁹. Δεν υπάρχουν στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου τούτου οι διαφορές ως προς τις αποδοχές εκείνων των μελών του ιδίου του Ειδικού Δικαστηρίου, ούτε και (για την ταυτότητα του νομικού λόγου) των λοιπών εκ του Συντάγματος προβλεπόμενων Ανώτατων Ειδικών Δικαστηρίων, που δεν αποτελούν τακτικούς δικαστικούς λειτουργούς, παρά μάλιστα το γεγονός ότι η ουσιαστικού δικαίου εγγύηση αποδοχών σε αναλογία προς το ασκούμενο λειτούργημα βρίσκει εφαρμογή και σε αυτούς⁸⁰. Μια διαφορά υπάγεται στην ειδική δικαιοδοσία του άρθρου 88 παρ. 2 Σ. όταν αφορά την ιδιαίτερη μισθολογική και συνταξιοδοτική μεταχείριση των δικαστικών λειτουργών, έστω και αν η επίλυσή της έχει συνέπειες για ευρύτερο κύκλο λειτουργών ή υπαλλήλων του Δημοσίου⁸¹. Στην ειδική αυτή δικαιοδοσία δεν εμπίπτουν, αντιθέτως, ευρύτερα νομικά ζητήματα, που αφορούν παράλληλα και άλλες κατηγορίες λειτουργών, υπαλλήλων ή συνταξιούχων του Δημοσίου· και τούτο, διότι διαφορετικά θα μπορούσε να προκύψει πρόβλημα αντίφασης στις κρίσεις του Ειδικού Δικαστηρίου με τα διοικητικά δικαστήρια ως προς την ερμηνεία των ιδίων διατάξεων, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα άρσης της σχετικής αμφισβήτησης⁸². Έτσι λ.χ. υπάγονται στη δικαιοδοσία του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 παρ. 2 Σ. οι οριζόντιες μειώσεις συντάξεων που επήλθαν κατά τη δημοσιονομική κρίση της

⁷⁷ Θ. Φορτσάκης, *Το Ειδικό Δικαστήριο*, ό.π., σελ. 87· Ι. Κάρκαλης, *Δικαστικό μισθολόγιο και δικαστική ανεξαρτησία: ορισμένες σκέψεις*, ΝοΒ 2012, σελ. 2848 επ. (2855)· Χρ. Τριανταφυλλίδης, *Το ειδικό μισθολόγιο των δικαστών*, ό.π., σελ. 898. Βλ. και τις κριτικές τοποθετήσεις των Μ. Παπαϊωάννου, Α. Λυκουρέζου, Π. Παυλόπουλου, στα *Πρακτικά της Ολομέλειας της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής*, συνεδρίαση ΡΛΓ, σελ. 5708, 5714, 5732.

⁷⁸ Ανάλογος απολογισμός από τον Χρ. Τριανταφυλλίδη, *Το ειδικό μισθολόγιο*, ό.π., σελ. 897, και ήδη από τον Α. Τσιρωνά, *Έλεγχος συνταγματικότητας*, ό.π., σελ. 539.

⁷⁹ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 43/2007, 19/2006· Ολομ. 216/2014, 277/2014, Ολομ. 1849/2009· ΔΕφΑθ 4522/2019.

⁸⁰ Βλ. ΣτΕ 377/2014· ΣτΕ Ολομ. 1849/2009.

⁸¹ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021, 1/2018, Αρμ 2018, σελ. 660 επ.

⁸² Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 6/2015, 92/2014, 88/2014, 89/2013 κ.ά· ΕΣ Ολομ. 4327/2014.

χώρας, κατά το μέρος όμως που πλήττουν ειδικά τους δικαστικούς λειτουργούς. Παρομοίως, υπάγεται στην αρμοδιότητα του Ειδικού Δικαστηρίου το ερώτημα εάν οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών υπόκεινται σε ειδική εισφορά αλληλεγγύης, όχι όμως το ζήτημα της έκτασης της φορολογικής βάσης για την επιβολή της εισφοράς⁸³, ούτε ο τρόπος υπολογισμού της εισφοράς αλληλεγγύης συνταξιούχων ο οποίος εφαρμόζεται σε όλους τους συνταξιούχους του Δημοσίου αδιακρίτως⁸⁴. Ακόμη, εκτός της αρμοδιότητας του Ειδικού Δικαστηρίου κείνται ζητήματα τα οποία δεν αφορούν ευθέως αποδοχές και συντάξεις δικαστικών λειτουργών, αλλά ενδέχεται, εν τέλει, να ασκήσουν πραγματική επίδραση στο ύψος τους, όπως λ.χ. το χρονικό σημείο έναρξης της πραγματικής υπηρεσίας⁸⁵. Ειδικότερα, τέλος, όσον αφορά τις συντάξεις, η νομολογία διευκρινίζει ότι η δικαιοδοσία του Ειδικού Δικαστηρίου περιλαμβάνει μόνο τις κύριες συντάξεις που χορηγεί το Δημόσιο στους δικαστές και όχι τις κάθε είδους κοινωνικο-ασφαλιστικές παροχές που χορηγούνται από τα ασφαλιστικά ταμεία, δεδομένου ότι μόνον η κύρια σύνταξη αφορά ειδικά τους δικαστικούς λειτουργούς και διασφαλίζει την ανεξαρτησία τους⁸⁶.

Κύριος παράγων περιορισμού της δικαιοδοσίας του Ειδικού Δικαστηρίου είναι η πρόβλεψη ότι αφορά μόνον την επίλυση διαφορών με επιρροή σε ευρύτερο κύκλο προσώπων. Η δικαιοδοσία του Ειδικού Δικαστηρίου έχει ως προορισμό να επιλύσει με συγκεντρωτικό τρόπο τα αναφερόμενα προβλήματα συνταγματικής φύσεως, ιδίως ως προς την επέκταση στους δικαστικούς λειτουργούς ευνοϊκών ρυθμίσεων που αφορούν άλλες κατηγορίες κρατικών στελεχών, και να κατευθύνει έτσι τη νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων, όχι δε να τα υποκαταστήσει κατά την εκδίκαση των κατ'ιδίαν διαφορών. Για τον λόγο αυτό, η ειδική αυτή δικαιοδοσία καταλαμβάνει μόνον διαφορές, οι οποίες μπορεί να επηρεάσουν τη μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση σημαντικού αριθμού δικαστικών λειτουργών και, ως εκ τούτου, δεν πρόκειται για υποθέσεις που αφορούν σε περιορισμένο αριθμό προσώπων ή ατομικές περιπτώσεις, η κρίση επί των οποίων δεν είναι δεκτική επαναλαμβανόμενης εφαρμογής⁸⁷. Κατά τεκμήριο, τέτοια ζητήματα που αφορούν ευρύτερο κύκλο προσώπων είναι εκείνα που αφορούν τη συνταγματικότητα, ιδίως ως προς την τήρηση των απαιτήσεων

24

⁸³ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 89/2013.

⁸⁴ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 255/2021.

⁸⁵ ΔΕφΑθ 4522/2019.

⁸⁶ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 παρ. 2 Συντ. 21/2006- ΣτΕ 816/2021.

⁸⁷ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 43/2007, 19/2006- ΣτΕ 3028/2014, 2152/2013, 3625/2012 κ.ά.

του άρθρου 88 παρ. 2 Σ., διατάξεων που έχουν επίπτωση στις αποδοχές και συντάξεις των δικαστικών λειτουργών⁸⁸.

- 25 Το Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 88 παρ. 2 Σ. δεν επιλύει, κατά νομική κυριολεξία, τις εκδικαζόμενες διαφορές, υπό την έννοια ότι δεν αποφάινεται επί των αιτημάτων των διαδίκων⁸⁹, αλλά κρίνει το τεθέν νομικό ζήτημα και στη συνέχεια παραπέμπει την υπόθεση στο αρμόδιο δικαστήριο (τακτικό διοικητικό δικαστήριο ή Ελεγκτικό Συνέδριο) προς οριστική επίλυση της διαφοράς, σύμφωνα με τα κριθέντα⁹⁰. Στη συνέχεια, το καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο, δεσμευόμενο από τα κριθέντα από το Ειδικό Δικαστήριο, εξετάζει τη διαφορά ως προς όλα τα υπόλοιπα εγερθέντα ζητήματα και αποφάινεται επί των αιτημάτων⁹¹. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΣτΕ, ενώ το Ειδικό Δικαστήριο αποφασίζει δεσμευτικά ως προς την αρμοδιότητά του ανεξαρτήτως της ταυτότητας ή μη των διαδίκων⁹², η υποκειμενική εμβέλεια της δέσμευσης που παράγεται από τις κρίσεις του ως προς ουσιαστικού δικαίου ζητήματα δεν υπερβαίνει εκείνη του δεδικασμένου, ήτοι αφορά μόνον τους διαδίκους της συγκεκριμένης διαφοράς⁹³. Επίσης, οι αποφάσεις του Ειδικού Δικαστηρίου δεν θεωρούνται νομολογία ανωτάτου δικαστηρίου, η αντίθεση προς την οποία θεμελιώνει το παραδεκτό αιτήσεως αναιρέσεως σε διοικητικές διαφορές ουσίας κατά το άρθρο 12 παρ. 1 ν. 3900/2010⁹⁴. Αντίστοιχα, η νομολογία ΣτΕ δέχεται ότι εκτός των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου έχει την εξουσία να ανατρέψει τις κρίσεις του Ειδικού Δικαστηρίου, τουλάχιστον ως προς νομικά ζητήματα που δεν αφορούν ειδικά τους δικαστικούς λειτουργούς (όπως το συνταγματικά θεμιτό ύψος του επιτοκίου υπερημερίας που βαρύνει το Δημόσιο και ο χρόνος παραγραφής των οφειλών από αποδοχές του εν γένει προσωπικού του Δημοσίου)⁹⁵.
- 26 Βασικές δικονομικές ρυθμίσεις ως προς τη δίκη στο Ειδικό Δικαστήριο περιέχει ο νόμος 3038/2002⁹⁶, το άρθρο 9 του οποίου παραπέμπει κατ' αρχάς στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας και συμπληρωματικά στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Το Ειδικό Δικαστήριο εκδικάζει ένδικα βοηθήματα που προβλέπονται στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας ή στον Κώδικα Δικονομίας Ελεγκτικού Συνεδρίου και όχι αιτήσεις ακυρώσεως

⁸⁸ Α. Τσιρώνας, *Έλεγχος συνταγματικότητας*, ό.π., σελ. 533.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 1/2018, 209/2017, 83/2013, 4, 5 και 7/2006 κ.α.

⁹¹ Ενδεικτικά ΕΣ 376/2018, με περαιτέρω παραπομπές.

⁹² ΣτΕ Ολομ. 216/2014.

⁹³ ΣτΕ 1311/2020, 184/2018, 3028/2014, 1496/2018.

⁹⁴ ΣτΕ 1311/2020, 1496/2018.

⁹⁵ ΣτΕ 1496/2018.

⁹⁶ ΦΕΚ Α' 180/07.08.2002.

κατά κανονιστικών πράξεων (που υπάγονται στην αρμοδιότητα του ΣτΕ)⁹⁷, έχει δε γίνει δεκτό ότι η αναφορά του άρθρου 5 παρ. 5 ν. 3038/2002 σε ένδικο βοήθημα «αρνητικού αναγνωριστικού χαρακτήρα» δεν σημαίνει βούληση του νομοθέτη να προβλέψει «προληπτικό» ένδικο βοήθημα ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή της οικείας (φορολογικής ιδίως) νομοθεσίας από τη Διοίκηση⁹⁸. Τα ένδικα βοηθήματα που εκδικάζει το Ειδικό Δικαστήριο είτε κατατίθενται απευθείας σε αυτό το ίδιο, είτε παραπέμπονται σε αυτό από άλλα δικαστήρια, τα οποία υποχρεούνται σε παραπομπή σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2 ν. 3038/2002. Στη σχετική δίκη έχει δικαίωμα παρέμβασης κάθε δικαστικός λειτουργός ή μέλος του κύριου νομικού προσωπικού του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους με εκκρεμή υπόθεση στην οποία κρίνεται το αυτό νομικό ζήτημα⁹⁹. Σε περίπτωση έλλειψης αρμοδιότητας, το Ειδικό Δικαστήριο παραπέμπει τη διαφορά στο αρμόδιο δικαστήριο, η δε παραπεμπτική απόφαση έχει δεσμευτικό χαρακτήρα¹⁰⁰. Τα καθ' ύλην αρμόδια δικαστήρια δεν υποχρεούνται να παραπέμψουν στο Ειδικό Δικαστήριο, όταν αυτό έχει ήδη επιλύσει το νομικό ζήτημα που αναφύεται ενώπιόν τους¹⁰¹.

VI. Η ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΜΕΤΑΤΑΞΕΩΝ

Προς πληρέστερη διασφάλιση της προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών, το Σύνταγμα του 1975 εισήγαγε απαγόρευση μετατάξεων, η οποία δεν υπήρχε στο Σύνταγμα του 1952. Μετάταξη είναι η μεταβολή του δικαιοδοτικού κλάδου στον οποίο υπηρετεί ο δικαστικός λειτουργός¹⁰². Η διάταξη εμποδίζει τη μετακίνηση των δικαστικών λειτουργών σε θέσεις διαφορετικού δικαιοδοτικού κλάδου, αλλά και σε θέσεις της δημόσιας διοίκησης. Το Σύνταγμα εισάγει κατά τον τρόπο αυτό τον κανόνα της κλειστής σταδιοδρομίας των δικαστικών λειτουργών εντός του κλάδου στον οποίο διορίζονται. Η ρύθμιση προστατεύει από ακούσιες μετακινήσεις δικαστών που έχουν καταστεί δυσάρεστοι, αλλά και από την παρείσφρηση δικαστικών λειτουργών άλλων κλάδων σε υφιστάμενες σειρές αρχαιότητας. Περιορισμένες δυνατότητες κινητικότητας μεταξύ των δικαστικών κλάδων προβλέπει το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 88 παρ. 6. Με ερμηνευτική δήλωση η οποία είχε αρχικώς τεθεί υπό το άρθρο 88, είχε προβλεφθεί ο κατ' εξαίρεση από την απαγόρευση μετατάξεων διορισμός σε θέσεις παρέ-

⁹⁷ ΣτΕ Ολομ. 1849/2009· Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 27/2012.

⁹⁸ Ειδικό Δικαστήριο άρ. 88 Συντ. 89/2013.

⁹⁹ Άρθρο 7 παρ. 1 ν. 3038/2002.

¹⁰⁰ Άρθρο 5 παρ. 1 ν. 3038/2002.

¹⁰¹ ΕΣ 1569/2020.

¹⁰² Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 435.

δρων και συμβούλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου¹⁰³. Η ρύθμιση αυτή καταργήθηκε με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Σήμερα, η έκτη παράγραφος του άρθρου 88 επιτρέπει την εκούσια (μόνο) μετάταξη μόνο στον βαθμό του Παρέδρου μεταξύ των πρωτοδικείων και των εισαγγελιών.

- 28** Από τη μετάταξη σε θέση άλλου κλάδου πρέπει να διακριθεί η απόσπαση, η οποία συνιστά προσωρινή μετακίνηση του δικαστικού λειτουργού που διατηρεί την αρχική του θέση. Η απόσπαση είναι δυνατή εντός του οικείου δικαιοδοτικού κλάδου, για υπηρεσιακή ανάγκη, με διάρκεια μέχρι ένα έτος, αλλά και στο Υπουργείο Δικαιοσύνης για την εκτέλεση νομοπαρασκευαστικών έργων και καθηκόντων σχετικών με την εκπαίδευση δικαστικών λειτουργών, και πάλι για ένα έτος, με δυνατότητα παράτασης έως τα τρία έτη. Ειδικότερες ρυθμίσεις ανευρίσκονται στο άρθρο 61 του νέου ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022).
- 29** Προϋπόθεση της απαγόρευσης μετάταξης είναι η ισοβιότητα του δικαστικού λειτουργού. Προκειμένου για δικαστές που είτε δεν αποκτούν την ισοβιότητα και απολύονται, λόγω δυσμενούς κρίσης στο τέλος της περιόδου δοκιμασίας, είτε την χάνουν, λόγω οριστικής παύσης εξαιτίας υπηρεσιακής ανεπάρκειας, το άρθρο 126 νέου ΚΟΔΚΔΛ προβλέπει την εξαιρετική δυνατότητα τοποθέτησης σε δημόσιες υπηρεσίες. Ειδικότερα, το οικείο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο, στην απόφαση περί μη προαγωγής σε θέση ισόβιου δικαστικού λειτουργού, ή το δικαστήριο, στην απόφαση περί οριστικής παύσης λόγω υπηρεσιακής ανεπάρκειας¹⁰⁴, αποφαινεται εάν ο κρινόμενος είναι επαρκής για την ανάθεση υπηρεσίας διοικητικής φύσεως, οπότε έπεται ο διορισμός του, χωρίς διαγωνισμό, σε δημόσια υπηρεσία, σε θέση ανάλογη των προσόντων του. Η επάρκεια για την ανάθεση υπηρεσίας διοικητικής φύσεως θεωρείται ότι υπάρχει όταν η υπηρεσιακή ανεπάρκεια στο δικαστικό σώμα δεν οφείλεται σε έλλειψη ήθους ή προσόντων¹⁰⁵.

VII. Η ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΑΚΤΙΚΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

- 30** Δεδομένου ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας και τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια αποτελούν ξεχωριστούς κλάδους της διοικητικής δικαιοσύνης, επομένως δε η μετακίνηση τακτικών διοικητικών δικαστών προς το ΣτΕ συνιστά, κατά νομική ακριβολο-

¹⁰³ Βλ. και ΣτΕ (Ολομ.) 1738/1977.

¹⁰⁴ Το άρθρο 126 παρ. 2 ΚΟΔΚΔΛ ρυθμίζει την περίπτωση παύσης λόγω ανεπάρκειας, στην περίπτωση της παράλειψης από την προαγωγή για τρεις φορές. Ωστόσο, νομολογιακά γίνεται δεκτό ότι δυνατότητα διορισμού σε διοικητικές υπηρεσίες υφίσταται σε κάθε περίπτωση παύσης λόγω υπηρεσιακής αδυναμίας. ΣτΕ Ολομ. 2772/2011· ΣτΕ 2172/2002.

¹⁰⁵ ΣτΕ Ολομ. 2772/2011· ΣτΕ 1455/2005. Βλ. και ΑΠ Ολομ. 11/2009.

γία, μετάταξη¹⁰⁶, η παράγραφος 6 του άρθρου 88 Σ. προέβλεψε με την αναθεώρηση του 2001, ως παρέκκλιση από την απαγόρευση μετατάξεων, την προαγωγή¹⁰⁷ τακτικών διοικητικών δικαστών σε θέσεις Συμβούλων της Επικρατείας, στο ένα πέμπτο των θέσεων. Ο συντακτικός νομοθέτης ήλθε εν προκειμένω να θεραπεύσει μια ασυμμετρία στη σταδιοδρομία των διοικητικών δικαστών έναντι εκείνων της πολιτικής δικαιοσύνης, η οποία προκύπτει από το γεγονός ότι, σε διάκριση προς τον Άρειο Πάγο, το Συμβούλιο της Επικρατείας στελεχώνεται από λειτουργούς που ξεκινούν τη σταδιοδρομία τους σε αυτό. Η προαγωγή των δικαστικών λειτουργών της τακτικής διοικητικής δικαιοσύνης στο ανώτατο διοικητικό δικαστήριο υπήρξε παλαιότερα πάγιο αίτημά τους και αντικείμενο χρόνιας διαμάχης στους κόλπους της οικογένειας των διοικητικών δικαστών¹⁰⁸. Η λύση του αναθεωρητικού νομοθέτη του 2001 είναι συμβιβαστική¹⁰⁹, υπό την έννοια ότι προσφέρεται μια ουσιώδης (ποσοτικά) δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ των δύο κλάδων της διοικητικής δικαιοσύνης, χωρίς να ανατρέπεται όμως ο κανόνας της διακριτής σταδιοδρομίας μεταξύ των δικαστικών λειτουργών της τακτικής διοικητικής δικαιοσύνης και του ΣτΕ. Διατηρείται έτσι η κατά κύριο λόγο είσοδος και εξέλιξη των δικαστικών λειτουργών του ΣτΕ στους κόλπους του δικαστη-

¹⁰⁶ ΣτΕ Διοικητική Ολομ. 6/2000, στον τόμο Ένωση των Δικαστικών Λειτουργών του Συμβουλίου της Επικρατείας, Η αναθεώρηση του Συντάγματος και το Συμβούλιο της Επικρατείας, 2001, σελ. 27 επ.

¹⁰⁷ Για τη σχετική συζήτηση βλ. Ευ. Βενιζέλο, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, ό.π., σελ. 336 επ.· Β. Σκουρή, *Ζητήματα έννομης προστασίας κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος*, 2000, σελ. 90 επ.

¹⁰⁸ Βλ. ενδεικτικά τις απόψεις των Β. Βουτσάκη, «Η πρόκληση της αμεροληψίας. Η αναθεώρηση των διατάξεων για τους δικαστικούς λειτουργούς και υπαλλήλους (άρθρα 87-92)», σε Γ. Παπαδημητρίου (επιμ.), *Αναθεώρηση του Συντάγματος και εκσυγχρονισμός των θεσμών*, 2000, σελ. 238 επ. (244 επ.)· Α. Γέροντα, «Ελλείμματα» δικαστικής προστασίας, *Διδικ* 8 (1996), σελ. 544 επ. (560 επ.)· Γ. Δεληγιάννη, *Ζητήματα σχετικά με την αναθεώρηση του Συντάγματος. Α) Προστασία του περιβάλλοντος. Β) Οργάνωση της διοικητικής δικαιοσύνης*, *ΤοΣ* 2000, σελ. 1037 επ. (1059). Από τη σκοπιά των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων βλ. προπάντων τις θέσεις της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, *Σημείωμα της 17.04.1995*, *Διδικ* 1996, σελ. 563 επ. και τις περαιτέρω απόψεις οι οποίες δημοσιεύθηκαν με επιμέλεια του Δ. Μπαρδούτσου, στη *Διδικ* 1996, σελ. 579 επ.· ακόμη, Β. Καράκωστας/Ν. Διακονικολάου, *Προτάσεις προς την Ολομέλεια του Διοικητικού Εφετείου Αθήνας, σχετικά προς την προετοιμαζόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος, αναφορικά προς θέματα κατάστασης δικαστικών λειτουργών και αρμοδιότητας των διοικητικών δικαστηρίων*, *Δίκη* 27 (1996), σελ. 563 επ. Για την οπτική γωνία των δικαστικών λειτουργών του ΣτΕ βλ. κυρίως τις θέσεις της 6/2000 Διοικητικής Ολομέλειας ΣτΕ, στον τόμο Ένωση των Δικαστικών Λειτουργών του Συμβουλίου της Επικρατείας, *Η αναθεώρηση του Συντάγματος και το Συμβούλιο της Επικρατείας*, 2001, σελ. 27 επ. (σ. 32 επ.), καθώς και τη συλλογή κειμένων που επιμελήθηκε ο Γ. Παπαδημητρίου, *Δικαστικοί λειτουργοί και συνταγματική πολιτική στον χώρο της δικαιοσύνης*, *ΤοΣ* 2000, σελ. 323 επ. (ιδίως 339).

¹⁰⁹ Χ. Χρυσανθάκης, *Η Δικαιοσύνη στο αναθεωρημένο Σύνταγμα*, ό.π., σελ. 81.

ρίου αυτού¹¹⁰, κατά τρόπον ώστε να διαφυλάσσεται η μακρά παράδοση του ΣτΕ ως ενός δικαστηρίου υψηλότατου επιστημονικού κύρους, το οποίο προσφέρει στα μέλη του μια αυτοτελή και ολοκληρωμένη επαγγελματική σταδιοδρομία.

31 Όπως κάθε συμβιβασμός, έτσι και ο προκείμενος παρουσιάζει αδυναμίες¹¹¹ και παρουσιάσθηκαν προβλήματα εφαρμογής στην πράξη, ιδίως διότι εν τέλει απεδείχθη περιορισμένος ο αριθμός των τακτικών διοικητικών δικαστών που θέλησαν (ή/και μπόρεσαν) να αξιοποιήσουν τη δυνατότητα αυτή¹¹². Όπως έχει επισημανθεί και αλλού, τα προβλήματα που ανέκυψαν δεν συνδέονται με την αρτιότητα των επιλογών του αναθεωρητικού νομοθέτη, αλλά κυρίως με προβλήματα ασυμβατότητας των δύο διαφορετικών σταδιοδρομιών¹¹³ και παραδόσεων, τα οποία ενδεχομένως να ξεπερασθούν σταδιακά, σε ορισμένο βάθος χρόνου, μέσω της κοινής διαδικασίας επιλογής και κατάρτισης¹¹⁴. Κατά διαφορετική άποψη, θα ήταν ορθότερο να προβλεφθεί στο Σύνταγμα μετάταξη κατά κανόνα από τον βαθμό του Προέδρου Πρωτοδικών Διοικητικών Δικαστηρίων σε θέση Παρέδρου στο Συμβούλιο της Επικρατείας, ώστε να δίδεται ικανός χρόνος προσαρμογής στα δεδομένα του ανώτατου δικαστηρίου, και μόνον κατ'εξαίρεση από τον βαθμό του εφέτη σε θέση Συμβούλου¹¹⁵.

32 Σύμφωνα με τις ρυθμίσεις των άρθρων 78 και 79 του νέου ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022), οι οποίες εν πολλοίς ακολουθούν τις προηγούμενες προβλέψεις του προηγθέντος νόμου 3068/2002, η δυνατότητα προαγωγής σε θέσεις Συμβούλου ΣτΕ αφορά Προέδρους Εφετών και Εφέτες Διοικητικών Δικαστηρίων που δεν έχουν συμπληρώσει το εξηκοστό τρίτο έτος της ηλικίας έως την 31η Δεκεμβρίου του έτους κενώσεως ή συστάσεως

¹¹⁰ Υπό την έννοια αυτή, η ρύθμιση του άρθρου 88 παρ. 6 είναι εξαιρετική· έτσι Ε. Πρεβεδούρου, *Η σχέση των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων και του Συμβουλίου της Επικρατείας*, ΔιΔικ 2022, σελ. 547 επ. (549).

¹¹¹ Βλ. Πρεβεδούρου, *Η σχέση των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων*, ό.π., σελ. 549, η οποία επισημαίνει ότι υπό την ισχύουσα ρύθμιση αφενός μεν στερούνται κινήτρων εξέλιξης οι ικανοί νέοι δικαστές των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, αφετέρου δε εγκλωβίζονται στο ανώτατο δικαστήριο πρόσωπα που διαπιστώνεται ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στα σχετικά καθήκοντα.

¹¹² Βλ. όσα αναφέρονται στην απόφαση 10/2019 του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου Διοικητικής Δικαιοσύνης. Συναφώς Κ. Γώγος, «Η εφαρμογή των αναθεωρημένων διατάξεων του Συντάγματος για τους δικαστικούς λειτουργούς και την απονομή της δικαιοσύνης - ένας απολογισμός», σε Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), *Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001*, τ. Β΄, 2006, σελ. 733 επ. (737).

¹¹³ Βλ. τη σκέψη 4 της απόφασης 10/2019 Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου Διοικητικής Δικαιοσύνης.

¹¹⁴ Κ. Γώγος, «Η εφαρμογή των αναθεωρημένων διατάξεων...», ό.π., σελ. 738.

¹¹⁵ Μ. Πικραμένος, *Χωροταξική οργάνωση και διαχείριση του χρόνου των δικών στα διοικητικά δικαστήρια*, 2017, σελ. 17. Παρόμοια ήταν και η πρόταση της Διοικητικής Ολομέλειας ΣτΕ 6/2000, κατά τη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος.

της θέσεως και διαθέτουν επτά τουλάχιστον έτη υπηρεσίας στον βαθμό του εφέτη και συνολική πραγματική δικαστική υπηρεσία είκοσι έξι τουλάχιστον ετών στα διοικητικά δικαστήρια. Επιπροσθέτως, ο νέος ΚΟΔΚΔΛ, απηχώντας τα κριθέντα από την Ολομέλεια ΣτΕ¹¹⁶, απαιτεί στο άρθρο 78 παρ. 2, προκειμένου να μην ανατρέπεται η σειρά αρχαιότητας εντός του ΣτΕ, ο προαγόμενος σε θέση Συμβούλου εφέτης: α) Να έχει μεγαλύτερο συνολικό χρόνο προϋπηρεσίας στους βαθμούς του προέδρου πρωτοδικών και εφέτη διοικητικών δικαστηρίων από εκείνη του αρχαιότερου Παρέδρου ΣτΕ στον βαθμό αυτό· β) να έχει συνολικό χρόνο υπηρεσίας μεγαλύτερο του συνολικού χρόνου υπηρεσίας του αρχαιότερου Παρέδρου ΣτΕ, και γ) να προέρχεται από σειρά φοίτησης της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργιών αρχαιότερη από εκείνη από την οποία αποφοίτησε ο αρχαιότερος Πάρεδρος ΣτΕ. Η διαδικασία επιλογής είναι ανοικτή σε όλους τους δικαστές που διαθέτουν τα ως άνω προσόντα και υποβάλουν σχετική αίτηση, ωστόσο το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο έχει τη δυνατότητα, κατ' εξαίρεση και με κριτήριο τις ανάγκες της υπηρεσίας, να αποφασίσει την προαγωγή δικαστικού λειτουργού ακόμη και χωρίς αίτησή του, σύμφωνα με το άρθρο 78 παρ. 3 ΚΟΔΚΔΛ. Η προαγωγή σε θέση Συμβούλου της Επικρατείας αφορά το ένα πέμπτο (1/5) των θέσεων Συμβούλων και γίνεται από το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο κατ' απόλυτη εκλογή σύμφωνα με το άρθρο 79 παρ. 3 νέου ΚΟΔΚΔΛ. Ως εκ τούτου, πρέπει, κατ' άρθρο 59 παρ. 5 ΚΟΔΚΔΛ, να συντρέχουν στο πρόσωπο του προαγόμενου εξαιρετικά ουσιαστικά προσόντα, ως τέτοια δε εννοούνται, κατά την ίδια διάταξη, ιδίως *«το ήθος, το σθένος, η κρίση και αντίληψη, η ποσοτική και ποιοτική απόδοση, η ταχύτητα στην απονομή δικαιοσύνης σε σχέση με τη σοβαρότητα και τη δυσχέρεια των υποθέσεων, η επιστημονική κατάρτιση και η κοινωνική παράσταση»*. Εάν οι υποψήφιοι που πληρούν τέτοια προσόντα δεν επαρκούν, το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο Διοικητικής Δικαιοσύνης δύναται να αφήσει θέσεις κενές¹¹⁷. Η διαδικασία προαγωγής τακτικών διοικητικών δικαστών σε θέσεις Συμβούλων της Επικρατείας είναι αυτοτελής και ειδική, ως εκ τούτου δε δεν εφαρμόζονται επ' αυτής οι κοινές διατάξεις περί προαγωγής Παρέδρων ΣτΕ σε θέσεις Συμβούλων, όπως λ.χ. ο κανόνας περί αναδρομικότητας της προαγωγής από τον χρόνο σύστασης ή κένωσης της θέσης¹¹⁸.

VIII. Η ΠΑΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Κεντρική εκδήλωση της ισοβιότητας είναι η αυξημένη προστασία των δικαστικών λειτουργών από τον πρόωρο τερματισμό της υπηρεσιακής σχέσης, με τον περιορι-

¹¹⁶ ΣτΕ Ολομ. (σε συμβούλιο) 13/2004.

¹¹⁷ Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο Διοικητικής Δικαιοσύνης 17/2003.

¹¹⁸ ΣτΕ Ολομ. 646, 643/2004.

σμό των λόγων παύσης. Η παρ. 4 του άρθρου 88, η οποία ακολουθεί την ανάλογη ρύθμιση του άρθρου 88 του Συντάγματος του 1952, ρυθμίζει την οριστική παύση των δικαστικών λειτουργιών κατά τρόπο ο οποίος περιβάλλει τον δικαστή με σημαντικές εγγυήσεις που βρίσκονται πέραν όσων ισχύουν για τους δημοσίου υπαλλήλους κατά το άρθρο 103 παρ. 4 Σ. Ειδικότερα, το Σύνταγμα επιτρέπει την παύση δικαστικών λειτουργιών μόνον στις εξής, αποκλειστικά απαριθμούμενες, περιπτώσεις: α) Εξαιτίας ποινικής καταδίκης, β) λόγω βαρέως πειθαρχικού παραπτώματος, και γ) λόγω ασθένειας ή αναπηρίας, δ) λόγω υπηρεσιακής ανεπάρκειας. Από απόψεως διαδικασίας, η διάταξη εγγυάται ότι ο δικαστικός λειτουργός μπορεί να παυθεί μόνον από δικαστήριο, ήτοι με κρίση των συναδέλφων του, η οποία έχει τη μορφή απόφασης ανωτάτου δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 113 ΚΟΔΚΔΛ, κατόπιν δημόσιας συζήτησης της υπόθεσης και με πλήρη αιτιολογία της σχετικής κρίσης¹¹⁹. Οι υψηλού επιπέδου αυτές διαδικαστικές εγγυήσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν την κρίση ανώτατου δικαστηρίου σε συνθήκες δικαιοκρατικής διαφάνειας, αναπληρώνουν τη γενικότητα της περιγραφής των λόγων παύσης στο κείμενο του Συντάγματος.

- 34** Η πρώτη περίπτωση παύσης δικαστικού λειτουργού, σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 88, είναι εκείνη εξαιτίας ποινικής καταδίκης. Το Σύνταγμα δεν διαμόρφωσε ειδικότερες προϋποθέσεις ως προς το είδος και το αντικείμενο της καταδικαστικής απόφασης ποινικού δικαστηρίου που δύναται να οδηγήσει σε οριστική παύση, αφήνοντας στον κοινό νομοθέτη σημαντικά περιθώρια επιλογής. Στον ισχύοντα ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022) προβλέπεται στο άρθρο 72 ότι ο δικαστικός λειτουργός παύεται οριστικά λόγω αμετάκλητης δικαστικής απόφασης, η οποία είτε του στερεί τα πολιτικά δικαιώματα, είτε τον καταδικάζει σε ποινή στερητική της ελευθερίας άνω των τριών μηνών για αδίκημα που τελέστηκε από δόλο, είτε σε οποιαδήποτε ποινή για κάποιο από τα «ατιμωτικά» αδικήματα του άρθρου 44 παρ. 1 περ. ε ΚΟΔΚΔΛ¹²⁰. Η ρύθμιση είναι αυστηρότατη, δεδομέ-

¹¹⁹ Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 58.

¹²⁰ Κλοπή (άρθρα 372-374 ΠΚ), απάτη (άρθρο 386 ΠΚ), υπεξαίρεση κοινή ή στην υπηρεσία κατά τον προϊσχύσαντα ΠΚ (άρθρα 375, 258 ΠΚ) ή υπεξαίρεση (άρθρο 375 ΠΚ) κατά τον ισχύοντα ΠΚ, εκβίαση (άρθρο 385 ΠΚ), πλαστογραφία (άρθρο 216 ΠΚ), πλαστογραφία πιστοποιητικών (άρθρο 217 ΠΚ), πλαστογραφία και κατάχρηση ενσήμων (άρθρο 218 κατά τον προϊσχύσαντα ΠΚ), ψευδής βεβαίωση (άρθρο 242 ΠΚ), ψευδορκία και ψευδής ανώμοτη κατάθεση κατά τον προϊσχύσαντα ΠΚ (άρθρα 224-225 ΠΚ) ή ψευδής κατάθεση κατά τον ισχύοντα ΠΚ (άρθρο 224 ΠΚ), ψευδής καταμήνυση (άρθρο 229 ΠΚ), απιστία δικηγόρου (άρθρο 233 ΠΚ), απιστία περί την υπηρεσία κατά τον προϊσχύσαντα ποινικό κώδικα (άρθρο 256 ΠΚ) ή απιστία κατά τον ισχύοντα ΠΚ (άρθρο 390 ΠΚ), δωροληψία υπαλλήλου (άρθρο 235 ΠΚ), δωροδοκία υπαλλήλου (άρθρο 236 ΠΚ), δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργιών (άρθρο 237 ΠΚ), παράνομη βεβαίωση ή είσπραξη δικαιωμάτων του Δημοσίου (άρθρο 244 ΠΚ), παράβαση καθήκοντος (άρθρο 259 ΠΚ), συκοφαντική δυσφήμιση

νου ότι τα «ατιμωτικά» αδικήματα είναι πολλά, ενώ επίσης και πολλά πλημμελήματα ενδέχεται να οδηγήσουν σε ποινή τρίμηνης φυλάκισης, δικαιολογώντας παύση. Αν και η επιτακτική διατύπωση της διάταξης («παύεται»)¹²¹, σε αντιδιαστολή με τη δυναμική διατύπωση της επόμενης παραγράφου 2 του άρθρου 72 ΚΟΔΚΔΛ («δύνатаι να παυθεί»), υποδηλώνει δεσμία κρίση του αρμοδίου για την επιβολή της παύσης δικαστηρίου, η νομολογία δέχεται, προκειμένου να θεραπευθούν περιπτώσεις ακραίας σκληρότητας, ότι στην προκειμένη περίπτωση η παύση δεν είναι υποχρεωτική για το δικαστήριο, το οποίο για την παύση, πέραν της ποινής που επιβλήθηκε, συνεκτιμά «και τις συντρέχουσες κάθε φορά περιστάσεις, ιδίως δε, τη φύση, τη βαρύτητα, την ιδιαίτερη απαξία και τις εν γένει συνθήκες τελέσεως του αδικήματος, καθώς και την όλη υπηρεσιακή εικόνα του συγκεκριμένου δικαστικού λειτουργού». Υπέρ της άποψης αυτής συνηγορεί, κατά την άποψη που επικρατεί σε θεωρία¹²² και νομολογία, το γεγονός ότι το άρθρο 88 παρ. 4 Συντάγματος παρέχει εν προκειμένω μόνο σε δικαστήριο την εξουσία απαγγελίας της ποινής της οριστικής παύσης, αναγνωρίζοντας έτσι εν προκειμένω πεδίο αυτοτελούς δικαστικής κρίσης¹²³. Τέλος, στασιάζεται στη νομολογία εάν επί ποινών που επιβάλλονται με αναστολή κινείται η διαδικασία παύσεως και στην περίπτωση στην οποία έχει παρέλθει με επιτυχία ο χρόνος αναστολής¹²⁴.

Το Σύνταγμα επιτρέπει επίσης την παύση του δικαστικού λειτουργού λόγω βαρέως πειθαρχικού παραπτώματος. Και εδώ δεν ορίζεται η έννοια του βαρέως παραπτώματος, η οποία καταλείπεται στον κοινό νομοθέτη, ο οποίος οφείλει να τηρήσει τα όρια που προκύπτουν από τη συνταγματική εγγύηση της δικαστικής ανεξαρτησίας¹²⁵. Αυτό σημαίνει ότι ναι μεν ότι κατά γενικό κανόνα δεν πρέπει να εμπίπτει στην έννοια του βαρέως πειθαρχικού παραπτώματος η κρίση που εκφέρει ο δικαστής κατά την άσκηση του δικαιοδοτικού του έργου, ωστόσο κάτι διαφορετικό μπορεί να ισχύει για

(άρθρο 363 ΠΚ), υπαρπαγή ψευδούς βεβαίωσης (άρθρο 220 ΠΚ), υπεξαγωγή εγγράφου (άρθρο 222 ΠΚ), παραβίαση υπηρεσιακού απορρήτου (άρθρο 252 ΠΚ), εμπορία ανθρώπων (άρθρο 322Α ΠΚ), αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324 ΠΚ), παράνομη κατακράτηση (άρθρο 325 ΠΚ), εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής (άρθρα 336 - 353 ΠΚ), εγκλήματα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά (άρθρο 82Α ΠΚ), εγκλήματα των άρθρων 20 και 29 του ν. 4139/2013 (Α' 74), εγκλήματα των παρ. 5 των άρθρων 29 και 30 του ν. 4251/2014 (Α' 80) και εγκλήματα του άρθρου 157 του ν. 2960/2001 (Α' 265).

¹²¹ Όμοια επιτακτική διατύπωση που υπήρχε και στο προϊσχύσαν άρθρο 60 παρ. 1 ν. 1756/1988 (παλαιός ΚΟΔΚΔΛ).

¹²² Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 754.

¹²³ ΣτΕ Ολομ. 1503-4/2014· βλ. επίσης ΣτΕ Ολομ. 23/2007.

¹²⁴ Βλ. ΣτΕ Ολομ. 23/2007, σκ. 5· πρβλ. πάντως ΣτΕ Ολομ. 1503-4/2014.

¹²⁵ Δ. Ράικος, «Άρθρο 88», ό.π., αρ. περ. 73.

τις περιπτώσεις δικαστικής αυθαιρεσίας, στις οποίες από δόλο ή από ασύγγνωστη αμέλεια διαστρέφεται το δίκαιο και πλήττεται το κύρος της δικαιοσύνης¹²⁶. Τα πειθαρχικά παραπτώματα παρατίθενται, χωρίς διάκριση βαρύτητας, στο άρθρο 109 παρ. 2 του ΚΟΔΚΔΛ¹²⁷, μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται δε και η αδικαιολόγητη καθυστέρηση στην άσκηση των δικαστικών καθηκόντων. Σύμφωνα με το άρθρο 111 παρ. 2 ΚΟΔΚΔΛ η οριστική παύση επιβάλλεται σε ιδιαίτερα σοβαρές περιπτώσεις πειθαρχικών παραπτωμάτων, όταν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαπράχθηκαν και ο βαθμός υπαιτιότητας του διωκόμενου μαρτυρούν ότι αυτός δεν έχει συναίσθηση των βασικών υποχρεώσεων του ως δικαστικού λειτουργού ή θίγουν σοβαρά το κύρος της δικαιοσύνης. Ειδικότερα, η καθυστέρηση έκδοσης αποφάσεων μπορεί να έχει τη βαρύτητα που δικαιολογεί την οριστική παύση όταν, κατά τη νομολογία, οι συνθήκες υπό τις οποίες διεπράχθη, καθώς και ο βαθμός υπαιτιότητας του δικαστικού λειτουργού μαρτυρούν ότι αυτός, είτε λόγω ραθυμίας, είτε λόγω αδιαφορίας προς την υπηρεσία, δεν ανταποκρίνεται επί μακρύ χρονικό διάστημα στα υπηρεσιακά του καθήκοντα και δεν παράγει δικαστικό έργο, με επακόλουθο τη σώρευση μεγάλου αριθμού εκκρεμών υποθέσεων και αποτέλεσμα να θίγεται σοβαρά η εύρυθμη λειτουργία του δικαστηρίου, στο οποίο υπηρετεί και, κατ' επέκταση, το κύρος της δικαιοσύνης¹²⁸. Όταν ο δικαστικός λειτουργός παραπέμπεται από πειθαρχικό συμβούλιο με το ερώτημα της οριστικής παύσης, το αρμόδιο δικαστήριο του οικείου δικαιοδοτικού κλάδου συνιστά πειθαρχικό δικαστήριο το οποίο ερευνά κατ' ουσίαν την πειθαρχική υπόθεση και αποφαινεται περί της πειθαρχικής ευθύνης του διωκόμενου, επιμετρώντας την ποινή κατά την κρίση του και χωρίς να δεσμεύεται από την παραπεμπτική απόφαση του πειθαρχικού συμβουλίου και τον νομικό χαρακτηρισμό της συμπεριφοράς του διωκόμενου στον οποίο αυτή προέβη. Αντίστοιχα, η αρμοδιότητα του αποφασίζοντος δικαστηρίου δεν έχει ως αντικείμενο τον έλεγχο της νομικής ορθότητας της παραπεμπτικής απόφασης του πειθαρχικού συμβουλίου, ούτε προβλέπεται από τον νόμο η αναπομπή της υποθέ-

¹²⁶ Βλ. την απόφαση Ολομέλειας ΑΠ 18/1993, ΠοινΧρον 1994, σελ. 410.

¹²⁷ «Πειθαρχικά παραπτώματα του δικαστικού λειτουργού είναι: α) πράξεις που μαρτυρούν έλλειψη πίστης και αφοσίωσης προς την πατρίδα και το δημοκρατικό πολίτευμα της χώρας, β) κάθε παράβαση διάταξης που αναφέρεται στην απονομή της δικαιοσύνης, την εσωτερική οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων και την κατάσταση του ως δικαστικού λειτουργού, γ) η χρησιμοποίηση της ιδιότητάς του για επιδίωξη ιδιοτελών σκοπών, δ) η αναξιοπρεπής ή απρεπής εντός ή εκτός υπηρεσίας συμπεριφορά, ε) η αδικαιολόγητη καθυστέρηση στην εκτέλεση των καθηκόντων του. (...) στ) η παράβαση της υπηρεσιακής εξουσίας, ζ) η αποσιώπηση νόμιμου λόγου αποκλεισμού ή εξαίρεσης, και η) η συμμετοχή του σε οργάνωση της οποίας οι σκοποί είναι κρυφοί ή η οποία επιβάλλει στα μέλη της μυστικότητα».

¹²⁸ ΣτΕ Ολομ. 28/2014.

σεως στο πειθαρχικό συμβούλιο λόγω πλημμελειών ή νομικών σφαλμάτων της παραπεμπτικής απόφασης¹²⁹.

Ο τρίτος λόγος οριστικής παύσης δικαστικού λειτουργού αφορά προβλήματα υγείας (ασθένεια ή αναπηρία). Η παύση λόγω προβλημάτων υγείας ρυθμίζεται στο άρθρο 61 παρ. 2 περ. α ΚΟΔΚΔΛ, όπου διευκρινίζεται ότι η νόσος ή αναπηρία μπορεί να είναι είτε σωματική, είτε πνευματική, πρέπει δε να διαρκεί πέρα από τον χρόνο που ορίζεται από τις κείμενες διατάξεις για τους πολιτικούς δημοσίους υπαλλήλους (Υπαλληλικός Κώδικας). Όπως είναι εύλογο, καθοριστική σημασία για τη δικαστική απόφαση περί παύσεως έχει στην προκείμενη περίπτωση η γνωμάτευση της αρμόδιας υγειονομικής επιτροπής¹³⁰.

Από την αδυναμία άσκησης των δικαστικών καθηκόντων λόγω ασθένειας ή αναπηρίας, πρέπει να διακριθεί η υπηρεσιακή ανεπάρκεια ως λόγος παύσεως του δικαστικού λειτουργού¹³¹. Η ανεπάρκεια αυτή ορίζεται, σύμφωνα με πάγια νομολογία, ως: «η αδυναμία του δικαστή, επί μακρό χρόνο και ανεξάρτητα από τυχόν υπαιτιότητά του, να ανταποκριθεί στα υπηρεσιακά του καθήκοντα και να παράγει δικαστικό έργο, της προσήκουσας, κατά τις περιστάσεις, ποιότητας και ποσότητας. Η αδυναμία παραγωγής δικαστικού έργου μπορεί, ειδικότερα, να οφείλεται σε προσωπικούς ή οικογενειακούς λόγους ή σε έλλειψη ή ανεπάρκεια των ουσιαστικών προσόντων του ή σε ραθυμία ή πνεύμα αδιαφορίας προς την υπηρεσία, που έχουν ως επακόλουθο την αδυναμία του δικαστικού λειτουργού να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του. Εξάλλου, κατά την κρίση του για την συνδρομή ή όχι περίπτωσης υπηρεσιακής ανεπάρκειας του δικαστικού λειτουργού, το αρμόδιο προς τούτο Δικαστήριο εκτιμά τη γενικότερη εικόνα που αυτός παρουσιάζει καθ' όλη την διάρκεια της σταδιοδρομίας του, την τυχόν επιβολή εις βάρος του πειθαρχικών ποινών, καθώς και εάν η συμπεριφορά του είχε ως αποτέλεσμα να διαταραχθεί η λειτουργία και να μειωθεί το κύρος του δικαστηρίου, στο οποίο υπηρετεί, καθώς και το κύρος της Δικαιοσύνης. Τέλος, εκτιμά τη χρησιμότητά του ή όχι για την υπηρεσία, δεδομένου ότι η οριστική παύση δικαστικού λειτουργού λόγω υπηρεσιακής ανεπάρκειας σκοπεί προεχόντως στην εξυπηρέτηση της εύρυθμης λειτουργίας του οικείου δικαστηρίου και, γενικότερα, στην προάσπιση του κύρους της Δικαιοσύνης»¹³².

Ως περιπτώσεις υπηρεσιακής ανεπάρκειας αντιμετωπίζονται συχνά υποθέσεις δικαστικών λειτουργών που καθυστερούν υπέρμετρα και επί μακρόν κατά την άσκηση

¹²⁹ ΣτΕ Ολομ. 28/2014, Ολομ.2241/1999.

¹³⁰ ΣτΕ Ολομ. 2488/2006, 144/2002.

¹³¹ ΣτΕ Ολομ. 460/2010.

¹³² ΣτΕ Ολομ. 2364/2017·ΣτΕ Ολ. 2230-2231/2012, 2772/2011, 2038/2007, 1455/2005,2172/2002.

των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων, επιδεικνύουν δηλαδή συμπεριφορά η οποία εξετάζεται στο πλαίσιο της επιθεώρησης και δύναται να αποτελέσει αντικείμενο πειθαρχικού ελέγχου υπό τη μορφή του παραπτώματος της αδικαιολόγητης καθυστέρησης στην άσκηση των δικαστικών καθηκόντων, που επίσης ενδέχεται να έχει ως κατάληξη την οριστική παύση. Η πειθαρχική ευθύνη συνδέεται με υπαίτια και καταλογιστή συμπεριφορά, ενώ η υπηρεσιακή ανεπάρκεια διαπιστώνεται αντικειμενικά, ως αδυναμία παραγωγής δικαστικού έργου, η οποία μπορεί να οφείλεται και σε λόγους που δεν ανάγονται σε υπαιτιότητα του δικαστή. Σε σχέση με την επιθεώρηση, η νομολογία επισημαίνει ότι ο δικαστικός έλεγχος της υπηρεσιακής ανεπάρκειας είναι αυτοτελής και έχει ως αντικείμενο την αξιολόγηση της καθόλου υπηρεσιακής εικόνας του δικαστικού λειτουργού και της χρησιμότητάς του, χάριν της προάσπισης του κύρους της δικαιοσύνης, ενώ στην επιθεώρηση αξιολογούνται μόνον περιστατικά που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια συγκεκριμένου δικαστικού έτους και ανάγονται στα αξιολογούμενα προσόντα¹³³. Σε σύγκριση με τον πειθαρχικό έλεγχο, η διαδικασία παύσεως λόγω υπηρεσιακής ανεπάρκειας είναι επίσης αυτοτελής, διότι ενώ η πειθαρχική ευθύνη κατατείνει στον κολασμό, προϋποθέτει υπαιτιότητα και δυνατότητα καταλογισμού συγκεκριμένης παραβατικής συμπεριφοράς στον ελεγχόμενο, υπόκειται δε σε παραγραφή, η υπηρεσιακή ανεπάρκεια λόγω ανεπαρκούς απόδοσης οδηγεί στην παύση χάριν της προστασίας της εύρυθμης λειτουργίας και του κύρους της Δικαιοσύνης ακόμη και όταν δεν προκύπτει από συγκεκριμένες πράξεις, αλλά από μια συνολική δυσμενή υπηρεσιακή εικόνα του δικαστικού λειτουργού για ικανό χρονικό διάστημα, μπορεί δε να οφείλεται σε δυσχερείς περιστάσεις («περιπέτειες»¹³⁴) του βίου, οι οποίες δεν ελέγχονται από τον δικαστικό λειτουργό. Αντίστοιχα γίνεται δεκτό ότι οι διαδικασίες πειθαρχικού ελέγχου και παύσης λόγω υπηρεσιακής ανεπάρκειας είναι πλήρως ανεξάρτητες και ισοδύναμες, υπό την έννοια ότι ο δικαστικός λειτουργός που καθυστερεί υπέρμετρα στο έργο του μπορεί να παυθεί είτε λόγω υπηρεσιακής ανεπάρκειας, είτε για υπαίτια συμπεριφορά του, χωρίς να έχει προβάδισμα η διενέργεια πειθαρχικής διαδικασίας¹³⁵. Με άλλες λέξεις, οι ανεπαρκείς επιδόσεις του δικαστικού λειτουργού μπορούν να οδηγήσουν στην παύση του με δύο πλήρως αυτοτελείς και εναλλακτικούς τρόπους. Η αυστηρότητα της νομολογίας αυτής είναι εύλογη, ενόψει της διαρκούς απαίτησης της ελληνικής κοινωνίας για ταχεία απονομή της δικαιοσύνης¹³⁶.

¹³³ ΣτΕ Ολομ. 2230/2012.

¹³⁴ ΣτΕ Ολομ. 2172/2002.

¹³⁵ ΣτΕ Ολομ. 2172/2002.

¹³⁶ Αντί πολλών βλ. Ι. Συμεωνίδη, *Η ταχύτητα στην απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης*, Διδικ 2017,

39 Σημειώνεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 126 παρ. 2 ΚΟΔΚΔΛ η κίνηση διαδικασίας οριστικής παύσης είναι υποχρεωτική προκειμένου για δικαστικούς λειτουργούς¹³⁷ οι οποίοι παραλείπονται από την προαγωγή λόγω ανεπάρκειας για τρίτη «τουλάχιστον» φορά, εάν μεταξύ της πρώτης και της τρίτης παράλειψης μεσολαβεί χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του έτους. Πρόκειται για ειδική περίπτωση υπηρεσιακής ανεπάρκειας που έχει ήδη διαπιστωθεί με αλληπάλληλες κρίσεις του οικείου δικαστικού συμβουλίου. Εντούτοις, το δικαστήριο δεν παύει άνευ ετέρου τον κρινόμενο, αλλά προβαίνει και σε μια τελευταία, δική του, αξιολόγηση της συνολικής εικόνας του¹³⁸. στην περίπτωση δε κατά την οποία το δικαστήριο διαπιστώσει προοπτική βελτίωσης των επιδόσεων του ελεγχόμενου, δύναται να επιβάλλει ηπιότερη κύρωση αντί της οριστικής παύσης¹³⁹. Σημειώνεται, τέλος, ότι η αποχώρηση δικαστικού λειτουργού από την υπηρεσία για άλλη αιτία (λ.χ. με την ειδική διαδικασία του ν. 3630/2008 κατόπιν αιτήσεώς του) καθιστά άνευ αντικειμένου τη δίκη της παύσεως λόγω υπηρεσιακής ανεπάρκειας του δικαστικού λειτουργού¹⁴⁰.

40 Σύμφωνα με το άρθρο 72 παρ. 4 ΚΟΔΚΔΛ, η διαδικασία παύσης κινείται από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, τον πρόεδρο του οικείου ανώτατου δικαστηρίου ή τον αρμόδιο για την άσκηση της πειθαρχικής δίωξης. Όσον αφορά την αρμοδιότητα του Υπουργού Δικαιοσύνης, έχει κριθεί ότι η απονομή σε αυτόν της εξουσίας για την κίνηση της διαδικασίας παύσης δεν συνιστά συνταγματικώς ανεπίτρεπτη παρέμβαση της εκτελεστικής λειτουργίας στο έργο της δικαστικής, διότι ο Υπουργός δεν μετέχει στη δίκη ως διάδικος, η δε κρίση περί της υπηρεσιακής επάρκειας ή ανεπάρκειας του δικαστικού λειτουργού ανήκει αποκλειστικώς στο οικείο δικαστήριο, το οποίο αποφαινεται με τις εγγυήσεις του άρθρου 93 παρ. 2 και 3 Σ., ήτοι κατόπιν δημόσιας συζήτησης της υπόθεσης και με πλήρη αιτιολογία της απόφασής¹⁴¹. Αρμόδιο δικαστήριο για την απαγγελία της οριστικής παύσης στις περιπτώσεις του άρθρου 88 παρ. 4 Σ. είναι κατά τον ΚΟΔΚΔΛ (άρθρο 72 παρ. 3) εκείνο που έχει την αρμοδιότητα επιβολής και της

σελ. 1 επ.· Γ. Δελλή, *Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας*, 2013, *passim*.

¹³⁷ Εφόσον είναι Πάρεδροι και Εισηγητές του ΣτΕ ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Εφέτες, Πρόεδροι Πρωτοδικών και Πρωτοδίκες των πολιτικών και τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, αντεισαγγελείς εφετών, εισαγγελείς και αντεισαγγελείς πρωτοδικών και ειρηνοδίκες.

¹³⁸ Βλ. ΣτΕ Ολομ. 2038/2007.

¹³⁹ ΣτΕ Ολομ. 215/2014.

¹⁴⁰ ΣτΕ Ολομ. 3303/2014, 460/2010.

¹⁴¹ ΣτΕ Ολομ. 2230/2012. Σχετικά Μ. Πικραμένος, *Η λογοδοσία των δικαστών στη δημοκρατία*, 2022, σελ. 253, ο οποίος εκτιμά ότι η αρμοδιότητα του Υπουργού για την κίνηση πειθαρχικής δίωξης συνιστά συνταγματικώς θεμιτή ήπια μορφή εξωτερικού πειθαρχικού ελέγχου της δικαιοσύνης.

πειθαρχικής ποινής της οριστικής παύσης, ήτοι, σύμφωνα με το άρθρο 113 ΚΟΔΚΔΛ:

α) Η Ολομέλεια ΣτΕ στα μέλη του Αρείου Πάγου και της Εισαγγελίας του, στα μέλη του Ελεγκτικού Συνεδρίου, στον Γενικό Επίτροπο, Επίτροπο και στους Αντεπιτρόπους της Γενικής Επιτροπείας της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο, στους παρέδρους, εισηγητές και δόκιμους εισηγητές του Συμβουλίου της Επικρατείας, στον Γενικό Επίτροπο, Επίτροπο και Αντεπιτρόπους της Επικρατείας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, καθώς και σε όλους τους δικαστικούς λειτουργούς των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων· β) η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου στα μέλη του ΣτΕ, καθώς και σε όλους τους λοιπούς δικαστικούς λειτουργούς της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης· γ) η Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου στους παρέδρους, εισηγητές και δόκιμους εισηγητές του Ελεγκτικού Συνεδρίου και της Γενικής Επιτροπείας της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο. Σημειώνεται ότι το Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο που προβλέπεται στο άρθρο 91 παρ. 1 και 2 Σ. για τους ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς και στο οποίο μετέχουν δύο καθηγητές Νομικών Σχολών της χώρας δεν είναι δικαστήριο, ούτε έχει την εξουσία επιβολής της ποινής της οριστικής παύσης σύμφωνα με το άρθρο 113 παρ. 4 ΚΟΔΚΔΛ.

ΙΧ. ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΟΡΙΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ

- 41 Σε αντιστοιχία προς όσα ισχύουν και για τους καθηγητές των ΑΕΙ κατ' άρθρον 16 παρ. 6 Σ., το Σύνταγμα ρύθμισε ειδικά στην πέμπτη παράγραφο του άρθρου 88 την υποχρεωτική αποχώρηση των δικαστικών λειτουργών με τη συμπλήρωση του ορίου ηλικίας, η οποία είναι απαραίτητη για την ανανέωση του ανθρώπινου δυναμικού της δικαιοσύνης και την ομαλή εξέλιξη των νεότερων στις υψηλότερες βαθμίδες του δικαστικού σώματος, στο πλαίσιο της αρχής της σταδιοδρομίας. Η εισαγωγή ηλικιακού ορίου για τους δικαστικούς λειτουργούς αποτέλεσε καινοτομία της συνταγματικής αναθεώρησης του 1911, διατηρήθηκε δε, με τροποποιήσεις, στα επόμενα ελληνικά Συντάγματα. Ως γενικό όριο ηλικίας τίθεται το 65ο έτος¹⁴², ενώ κατ' εξαίρεση προβλέπεται η αποχώρηση με τη συμπλήρωση του 67ου έτους για τους δικαστικούς λειτουργούς με βαθμό ανώτερο του εφέτη ή του αντεισαγγελέα εφετών. Στην περίπτωση των Προέδρων του Αρείου Πάγου, του ΣτΕ και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και των Γενικών Επιτρόπων του Ελεγκτικού Συνεδρίου και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, το άρθρο 90 παρ. 5 Σ. προ-

¹⁴² Το όριο αυτό ηλικίας αφορά και τους ειρηνοδίκες ή πταισματοδίκες α' τάξης, δεδομένου ότι δεν υφίσταται στο ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης ιδιαίτερος κλάδος ειρηνοδικών-πταισματοδικών· ΣτΕ 2425/2018.

βλέπει την υποχρεωτική αποχώρηση με τη λήξη της τετραετούς θητείας, ακόμη και αν δεν έχει συμπληρωθεί το ηλικιακό όριο των 67 ετών¹⁴³. Σημειώνεται ότι υπό το Σύνταγμα του 1952 το όριο αποχώρησης από την υπηρεσία ήταν το 70ο έτος για τους Συμβούλους της Επικρατείας, Αρεοπαγίτες, Προέδρους και Εισαγγελείς Εφετών, Παρέδρους και Συμβούλους του Ελεγκτικού Συνεδρίου· για τον λόγο αυτό, με τη θέση σε ισχύ του Συντάγματος του 1975 προβλέφθηκε ειδικό μεταβατικό καθεστώς στο άρθρο 118 παρ. 1 Σ. Υπό το νομικό καθεστώς που ίσχυε μέχρι την αναθεώρηση του άρθρου 96 παρ. 5 Σ. το έτος 2019, οπότε προβλέφθηκε ότι οι δικαστικοί λειτουργοί της στρατιωτικής δικαιοσύνης «εξομοιώνονται ως προς όλα» με τους τακτικούς δικαστές, η νομολογία δεχόταν ότι τα όρια ηλικίας του άρθρου 88 παρ. 5 δεν εφαρμόζονται στους λειτουργούς της στρατιωτικής δικαιοσύνης, δεδομένου ότι το άρθρο 96 παρ. 5 Σ. δεν παραπέμπει στη διάταξη αυτή· αντίστοιχα κρίθηκε ότι ο νομοθέτης ήταν ελεύθερος να ρυθμίσει την αποχώρηση των στρατιωτικών δικαστών λόγω συμπλήρωσης ορίου ηλικίας, κατά τρόπο που να αποκλίνει όσων ισχύουν για τους δικαστικούς λειτουργούς της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης¹⁴⁴. Μετά την αναθεώρηση της εν λόγω διάταξης, εναπόκειται στον νομοθέτη, κατ' ενάσκηση της εξουσιοδότησης που περιέχει το τελευταίο εδάφιο του άρθρου 96 παρ. 5 Σ., να καθορίσει τον ακριβή χρόνο στον οποίο θα επέλθει η εξαγγελθείσα εξομοίωση των ορίων ηλικίας στη στρατιωτική δικαιοσύνη με εκείνα που ισχύουν για τους λοιπούς δικαστικούς λειτουργούς.

Το συνταγματικό όριο ηλικίας αναφέρεται στην πραγματική ηλικία του δικαστικού λειτουργού από τη γέννησή του, χωρίς να δεσμεύεται ο κοινός νομοθέτης ως προς την αποδεικτική ισχύ συγκεκριμένων στοιχείων, ούτε ως προς τον χρόνο προσκομιδής ή επίκλησής τους από τον ενδιαφερόμενο¹⁴⁵. Η ηλικία των δικαστικών λειτουργών αποδεικνύεται με τον τρόπο που ειδικά προβλέπεται στον ΚΟΔΚΔΛ (άρθρο 43 παρ. 4 και 5), χωρίς να ενδιαφέρουν τυχόν άλλα στοιχεία που δεν προβλέπονται ως αποδεικτικά μέσα στον νόμο αυτό¹⁴⁶. Σημειώνεται ότι ενώ υπό το προϊσχύσαν καθεστώς του άρθρου 36 ν. 1756/1988 η νομολογία είχε δεχθεί ότι για τον προσδιορισμό της ηλικίας αποχώρησης θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τυχόν διοικητικές πράξεις διόρθωσης του μητρώου αρρένων¹⁴⁷, η ισχύουσα ρύθμιση του άρθρου 43

¹⁴³ Βλ. ΣτΕ Ολομ. 435/2019.

¹⁴⁴ ΣτΕ 660/2021· ΣτΕ Ολομ. 3838/2012 κ.ά.

¹⁴⁵ ΣτΕ 3224/2008 (7μελούς σύνθεσης), 3018/2007, 2341/1985, 2588/1984, 4046/1983, 1221/1979.

¹⁴⁶ ΣτΕ 2341/1985, 2588/1984. Βλ. ήδη ΣτΕ 3270/1976.

¹⁴⁷ ΣτΕ 3224/2008.

παρ. 6 ΚΟΔΚΔΛ (ν. 4938/2022) δεν επιτρέπει να ληφθεί υπόψη η καθ' οιονδήποτε τρόπο διόρθωση των σχετικών εγγραφών. Κατά ρητή πρόβλεψη του άρθρου 88 παρ. 5 Σ., οι δικαστικοί λειτουργοί λογίζεται, κατά πλάσμα δικαίου¹⁴⁸, ότι συμπληρώνουν το ηλικιακό όριο την 30η Ιουνίου του οικείου έτους, ανεξαρτήτως της ακριβούς ημερομηνίας γεννήσεώς τους. Η ρύθμιση αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι την 30η Ιουνίου λήγει το δικαστικό έτος, επομένως δε η αφυπηρέτηση των δικαστικών λειτουργών την ημέρα αυτή προστατεύει την ομαλή λειτουργία των δικαστηρίων¹⁴⁹. Δικαστικοί λειτουργοί που αποχωρούν με τη συμπλήρωση του 65ου έτους την 30η Ιουνίου δεν μπορούν να διεκδικήσουν θέσεις ανώτερου βαθμού που κενώνονται την ίδια ημέρα¹⁵⁰. Σημειώνεται, τέλος, ότι η προβλεπόμενη στο Σύνταγμα συγκεκριμένη ημερομηνία αποχώρησης δεν μετατίθεται για κανέναν λόγο, ούτε εξαιτίας της πανδημίας του κορωνοϊού¹⁵¹.

- 43 Η συμπλήρωση του ορίου ηλικίας διαπιστώνεται με Προεδρικό Διάταγμα, το οποίο βεβαιώνει την αυτοδίκαιη αποχώρηση του δικαστικού λειτουργού. Σύμφωνα με το άρθρο 71 παρ. 3 νέου ΚΟΔΚΔΛ, το Π.Δ. αυτό δημοσιεύεται στο ΦΕΚ και ανακοινώνεται στον ενδιαφερόμενο μέχρι την 20η Ιουλίου του έτους αποχώρησης.

Χ. ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΣΤΑ ΟΠΟΙΑ ΜΕΤΕΧΟΥΝ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΤΕ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΠ

- 44 Αναφερόμενη στο ΑΕΔ, στο Δικαστήριο Αγωγών Κακοδικίας και στο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 88 παρ. 5 Σ., καθώς και σε ποικίλα συμβούλια στα οποία μετέχουν από κοινού μέλη του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου, η έβδομη παράγραφος του άρθρου 88 προβλέπει ότι προεδρεύει όποιος από τα μέλη των δικαστηρίων αυτών είναι ο αρχαιότερος στον βαθμό. Από τη διάταξη προκύπτει η ισοτιμία των μελών του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου ειδικώς στα προβλεπόμενα από το Σύνταγμα μεικτά δικαστήρια και συμβούλια¹⁵². Τέλος, το γράμμα της διάταξης δεν επιτρέπει στα μέλη Ελεγκτικού Συνεδρίου να προεδρεύουν στα δικαστήρια και συμβούλια αυτά.

¹⁴⁸ ΣτΕ 4091/1983.

¹⁴⁹ ΣτΕ Ολομ. 4581/1983.

¹⁵⁰ Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο Διοικητικής Δικαιοσύνης 28/2020.

¹⁵¹ ΣτΕ 1178/2021· Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο Διοικητικής Δικαιοσύνης 28/2020.

¹⁵² Πρβλ. τα αναφερόμενα στο Πρακτικό ΣτΕ 2/1978 εν Ολομελεία και εν Συμβουλίω, σε Π. Παραρά, *Σύνταγμα 1975 – Corpus*, τόμος ΙΙΙ, 1999, σελ. 86-87.

ΧΙ. Η ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΔΗΛΩΣΗ ΥΠΟ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 88: ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

45 Η ερμηνευτική δήλωση υπό το άρθρο 88 προστέθηκε, ως έχει, με τη συνταγματική αναθεώρηση του έτους 2001. Με την ίδια συνταγματική αναθεώρηση καταργήθηκε η προηγούμενη ερμηνευτική δήλωση υπό το άρθρο 88, η οποία επέτρεπε τον διορισμό απευθείας σε θέσεις Παρέδρων και Συμβούλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Η νέα ερμηνευτική δήλωση επιτρέπει στον κοινό νομοθέτη τη συγχώνευση στον χώρο της πολιτικής δικαιοσύνης των ειρηνοδικείων με τα πρωτοδικεία, με αντίστοιχη αναβάθμιση του υπηρεσιακού καθεστώτος των ειρηνοδικών. Η σχετική υπηρεσιακή μεταβολή επιτρέπεται να γίνει μόνο μετά από υπηρεσιακή αξιολόγηση και κρίση, όχι δε «αυτοθρόως»¹⁵³. Ο νέος ΚΟΔΚΛ (ν. 4938/2022) δεν έκανε χρήση της δυνατότητας αυτής, διατηρείται δε η παραδοσιακή διχοτομία του πρώτου βαθμού της πολιτικής δικαιοσύνης.

¹⁵³ Ευ. Βενιζέλος, *Το αναθεωρητικό κεκτημένο*, ό.π., σελ. 341.